

Economisch-Statistische Berichten

ALGEMEEN WEEKBLAD VOOR HANDEL, NIJVERHEID, FINANCIËN EN VERKEER

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

28E JAARGANG

WOENSDAG 6 JANUARI 1943

No. 1407

HOOFDREDACTEUR:

M. F. J. Cool (Rotterdam).

PLAATSVERVANGEND HOOFDREDACTEUR:

H. W. Lambers (Rotterdam).

Redactie en administratie: Pieter de Hoochweg 122, R'dam-W.

Aangeteekende stukken: Bijkantoor Ruigeplaatweg.

Telefoon Nr. 35000. Postrekening 8408.

Abonnementsprijs voor het weekblad, waarin tijdelijk is opgenomen het Economisch-Statistisch Maandbericht, franco p. p. in Nederland f 20,85* per jaar. Buitenland en koloniën f 23,— per jaar. Abonnementen kunnen met elk nummer ingaan en slechts worden beëindigd per ultimo van elk kalenderjaar. Losse nummers 50 cent. Donateurs en leden van het Nederlandsch Economisch Instituut ontvangen het weekblad gratis en genieten een reductie op de verdere publicaties. Adreswijzigingen op te geven aan de administratie.

BERICHT.

Aan de abonné's van ons weekblad wordt beleefd verzocht hun abonnementsgeld voor het jaar 1943, ten bedrage van f 20,85 voor het binnenland en f 23,— voor het buitenland (voor boekhandelaren resp. f 16,35 en f 19,—), vóór 1 Februari a.s. te voldoen op girorekening no. 8408 of op onze rekening bij de heeren R. Mees & Zoonen, alhier.

Na dien datum zullen wij over het betreffende bedrag, verhoogd met incassokosten, per kwitantie disponeren.

M. C.

INHOUD:

	Blz.
Het vijftigjarig jubileum der Centrale Commissie voor de Statistiek (1892—1942) door Prof. Mr. H. W. Methorst	2
Marktanalyse door Prof. Dr. J. F. ten Doesschate	5
Oorlog en kapitaalgoederenvoorraad door Prof. Dr. J. Tinbergen.....	7
Het rederijbedrijf door C. Vermey.....	9
Boekbesprekingen.	
Prof. Dr. H. M. H. A. van der Valk: „De Geld- en Kapitaalmarkt”, bespr. door S. Posthuma	11
Overheidsmaatregelen op economisch gebied.....	12
Statistieken.	
Bankstaten	13

GELD- EN KAPITAALMARKT.

Op de geldmarkt is het ook in de laatste week van het jaar uitermate stil gebleven. Transacties in langer loopend papier behooren tot de hooge uitzonderingen en van eenigen regelmatigen handel is dan ook geen sprake. Vrijwel alle geldgevers hebben nog steeds zorg voor hun liquiditeit, en de „windowdressing”, waarmee men toch bij verscheidene leden van het geldmarktpersoneel nog te maken heeft, kwam in dat opzicht op een heel ongelukkig moment, nu de invloed van de jongste consolidatie-operatie nog geenszins „uitgewerkt” is. Vraag naar discontomateriaal was er dan ook praktisch niet te bespeuren. Hoewel natuurlijk na de jaarswisseling wel een lichte verhetering zal zijn waar te nemen, — nu de liquide middelen weer „uit de etalages” kunnen worden gehaald — moet toch vooralsnog rekening worden gehouden met een betrekkelijk geringe vraag naar papier. Onder die omstandigheden is het niet te verwonderen, dat de tarieven voor het weinige discontomateriaal, dat nog verhandeld wordt, zeer hoog blijven. Hetzelfde gold voor callgeldleeningen ten aanzien waarvan de positie ook zeer krap was.

De stemming op de obligatiemarkt was in de verslagweek gunstig. De koersbewegingen waren niet omvangrijk, maar over het algemeen waren toch lichte koersstijgingen waar te nemen. De $3\frac{1}{2}$ pCt. leening 1941, die de vorige week voortdurend om en nabij de 99 pCt. bleef, sloot op $99\frac{5}{16}$. De $3\frac{1}{2}$ pCt. leening 1942 sloot op $99\frac{3}{16}$. De vorige week waren de leeningen 1941 en 1942 vrijwel steeds ongeveer gelijk, terwijl toch de nieuwste leening in verband met haar een jaar langeren looptijd circa $\frac{3}{16}$ pCt. lager moet staan. Deze week bracht dus een meer logische verhouding tusschen beide leeningen. De $3-3\frac{1}{2}$ pCt. leening 1938 sloot op $96\frac{11}{16}$, zoodat ook dit fonds een stijging kon boeken. De rest van de markt was naar rato. De Indische leeningen waren op den laatsten beursdag niet genoteerd, maar tevoren was de stemming gunstig, de marge met de Nederlandsche staatsleeningen is in de laatste maanden belangrijk ingekrompen. De omzettingen op de obligatiemarkt waren overigens niet groot, de nieuwe leening staat in dat opzicht nog altijd aan de spits. In het midden van deze maand zal een kleine f 50 miljoen uitgeloot worden van de 4 pCt. leening 1941. Verleden jaar was het uitlotingsbedrag zeer aanmerkelijk kleiner, omdat toen immers gedurende den loop van het jaar omvangrijke bedragen waren aangevend tot betaling van successierechten. Dit jaar werden slechts enkele millioenen op die wijze gebruikt, zoodat het jaarlijksche aflossingsbedrag vrijwel geheel door loting zal moeten worden gedelgd. De herbelegging van dit omvangrijke bedrag zal waarschijnlijk stimuleerend werken op het koersverloop.

De aandelenmarkt sloot het jaar voor verscheidene fondsen op of bijna op het hoogste peil, dat in den loop daarvan werd bereikt. Vooral minder courante industrieelen als Gist, Hollandsche Beton, Kondor e.d. waren zeer vast. Aandelen uit de metaalindustrie daarentegen lagen den laatsten tijd bij voortduring minder gunstig in de markt. Stork bijv. ligt tientallen punten beneden de hoogst genoteerde koers, en in mindere mate geldt hetzelfde voor Nederl. Staal en Werkspoor. Wel daarentegen stonden bijv. aandelen Ubbink bijna op het hoogste peil. Van de hoofdfondsen staat ook Leverbros vrijwel op topniveau; van de bij Philips gevolgde reactie is al weer een groot deel ingelopen.

HET VIJFTIGJARIG JUBILEUM DER CENTRALE COMMISSIE VOOR DE STATISTIEK (1892—1942)

Bij gelegenheid van bovenstaand jubileum zal ik gaarne iets mededeelen omtrent de ontwikkeling der ambtelijke statistiek in ons land.

Doel en wezen van de statistiek.

Wat is statistiek?

In het getal is iets goddelijks, heeft Cicero reeds gezegd.¹⁾

Het Heelal, en daarmee ook onze samenleving, verandert voortdurend en regelmatig; geen minuut, geen seconde is gelijk aan de vorige. In ruimsten zin beoogt de statistiek inzicht te geven in het rythme der Scheping, voorzoover de verschijnselen door menschen waarneembaar en in getallen vast te leggen zijn. In engeren zin streeft zij er naar een beeld te geven van het rythme in de menschelijke samenleving.

De statistiek is als een antenne geplaatst in het midden onzer maatschappij. Zooals een antenne de aether-trillingen opvangt, die het radiotoestel weergeeft, zoo registreert de statistiek de trillingen op biologisch, economisch, sociaal en cultureel gebied. Haar taak is de waarneembare verschijnselen, volgens de haar eigen methode, te verzamelen, te groepeeren, te verwerken en ter algemeene kennis te brengen. Wil men ietwat spottend zeggen: statistiek is de kunst de cijfers te rangschikken, dan is daar geen bezwaar tegen, mits dat rangschikken in den goeden zin wordt opgevat, want de statistiek mag niet anders dan waarheid brengen. Zij is de spiegel der waarheid in cijfers.

Elke cultuurstaat moet, als grondslag voor te nemen maatregelen op sociaal-economisch gebied, kunnen beschikken over onaanvechtbare statistische gegevens en daarom in het bezit zijn van een statistisch apparaat, waarin alle waarnemingen samenkomen en van waaruit de voorlichting uitstraalt.

Door de statistiek moet in elk land een zoo volledig mogelijk beeld verkregen worden van den werkelijken toestand der bevolking in al haar geledingen en in al haar uitingen, terwijl door internationale samenwerking de verschillende nationale statistieken zooveel mogelijk naar dezelfde beginselen moeten worden ingericht, waardoor de biologische, economische, sociale en cultureele omstandigheden over en weer bekend en vergelijkbaar worden.

In de eerste plaats moet men weten, hoeveel menschen er zijn, van welk geslacht, van welken godsdienst, van welk beroep, welk soort ondernemingen er zijn, zoolwat de industrie en den handel, als wat den landbouw betreft, hoe de geboorte- en sterfteverhoudingen zijn, hoe de emigratie en immigratie, de gezondheidstoestand, de criminaliteit, de voortbrenging en het verbruik, de loonen, de kosten van het levensonderhoud, de woningtoestanden, de door den handel bereikte omzetten, het verkeer, de openbare financiën, de conjunctuur, om in bonte rij slechts een aantal wetenswaardige statistische gegevens op te sommen. Daardoor leert men tevens den mensch kennen en krijgt men een overzicht van zijn zedelijke en verstandelijke eigenschappen en van de wijze, waarop hij in zijn behoefte voorziet.

Als er één terrein is, waar het denkbeeld van centralisatie, van het brengen van een eenheid in de verscheidenheid der dingen, moet worden nagestreefd, dan is dit wel hier. Deze centralisatiegedachte is in Nederland in hooge mate verwezenlijkt²⁾. Nadat ook de landbouwstatistiek en de visscherijstatistiek daarheen zijn overgegaan, zijn alle belangrijke statistische werkzaamheden gecentraliseerd bij het Centraal Bureau voor de Statistiek te 's-Gravenhage, onder auspiciën van de Centrale Commissie voor

de Statistiek, waarin de verschillende kringen uit ons maatschappelijk en economisch leven zijn vertegenwoordigd.

De geschiedenis der ambtelijke statistiek in Nederland.

In de geschiedenis der ambtelijke statistiek in ons land zijn 8 merkwaardige jaren te noemen, jaren, die niet alleen op zichzelf gewichtig voor de statistiek waren, maar die, behalve het rampjaar 1878, tevens kortere of langere bloeiperioden openden. Het zijn de jaren 1825, 1826, 1848, 1878, 1884, 1892, 1899 en 1941.

In het eerste kwartaal van de 19e eeuw kan men nog niet van een organisatie der ambtelijke statistiek spreken, al was in 1795 reeds een soort volkstelling gehouden en werden sedert 1816 gegevens betreffende het armwezen verzameld en gepubliceerd.

In 1825 zien wij, als eerste symptoom eener organisatie der ambtelijke statistiek, de oprichting aan het Departement van Financiën van een Centraal Bureau voor de Statistiek voor de In-, Uit- en Doorvoer. Tevens werd in dit jaar R. Lobatto, ambtenaar bij het Departement van Binnenlandsche Zaken, op zijn verzoek, belast met het samenstellen van een voor 's lands rekening uit te geven Jaarboekje, de voorlooper in zekeren zin van onze tegenwoordige Jaarcijfers. Aan twee Departementen werden aldus, in hetzelfde jaar, twee kleine stekjes geplant, die, uitgroeiende, later voor de statistiek belangrijke resultaten zouden opleveren.

Bij Kon. Besluit van 1826 besloot voorts de Kroon „in aanmerking genomen hebbende het belang dat er voor den dienst van het Rijk in het algemeen en voor de wetenschappen in het bijzonder gelegen is in de bearbeiding eener uitvoerige statistiek dezer landen” tot oprichting van een bureau voor de bewerking eener „Statistiek des Rijks” bij het Departement van Binnenlandsche Zaken, het tegenwoordige Centraal Bureau voor de Statistiek in embryonale toestand! Er kwam daarbij ook een ambtelijke Commissie voor de Statistiek, onder voorzitterschap van den Minister, welks taak was aan dit Bureau „leiding te geven bij het nasporen van toen bestaande en vroegere statistieken”. De Commissie heeft verscheidene verzamelingen van statistisch materiaal gepubliceerd. De werkzaamheden dezer eerste Commissie voor de Statistiek werden in 1830 door de staatkundige gebeurtenissen van dat jaar helaas afgebroken. Lobatto bleef intusschen zijn Jaarboekje uitgeven tot 1849. Daarop volgde in 1848 een afzonderlijk Bureau voor de Statistiek aan het Departement van Binnenlandsche Zaken, dat in 1851 een Statistisch Jaarboekje uitgaf, welk bureau in 1857 werd uitgebreid tot een afzonderlijke Afdeling voor de Statistiek onder leiding van Mr. M. M. von Baumhauer. De Regeering toonde verder haar belangstelling door in 1859 een Rijkscommissie voor de Statistiek te benoemen, waarvan mr. J. Ackersdijk, hoogleraar te Utrecht, voorzitter werd en Jhr. Mr. W. Six, de latere minister van Binnenlandsche Zaken, secretaris. Dat deze organisatie van Bureau en Commissie niet in alle opzichten voldeed, bleek uit het feit, dat de Tweede Kamer in 1861 den post, voor deze Commissie op de begraafing uitgetrokken, verwierp, waarop in hetzelfde jaar de Commissie werd ontbonden.

Het jaar 1848 was, uit het oogpunt der statistiekbeoefening, ook nog hierom belangrijk, omdat in dit jaar, op initiatief van Jhr. Mr. J. de Bosch Kemper, het bekende „Staatkundig en Staathuishoudkundig Jaarboekje” tot stand kwam. Dit boekje, waarin tal van statistische gegevens gepubliceerd werden, zag in 1849 voor het eerst en in 1884 voor het laatst het licht; vermeldenswaard is hierbij nog, dat, toen de kring van mede-arbeiders aan het Jaarboekje zich tot 30 had uitgebreid, dit aanleiding gaf tot oprichting van de „Vereeniging voor de Statistiek”, welke Vereeniging in 1892, na de instelling van de Centrale Commissie voor de Statistiek, herdoopt werd in de thans nog bestaande „Vereeniging voor de Staathuishoudkunde en de Statistiek”.

¹⁾ „Est in numero quiddam divinum”

²⁾ Men vgl. ook H. W. Lambers: „De ontwikkelingsgang der economische statistiek in Nederland” in „E.-S. B.” van 4 Nov. 1942.

Het Statistisch Bureau aan het Departement van Binnenlandsche Zaken, hoewel gepromoveerd tot een afzonderlijke Afdeling, scheen ook niet voldoende levenskracht te bezitten om ouder te worden dan 30 jaar. De minister van Binnenlandsche Zaken, Kappeyne van de Coppello, bereidde het een niet-eervolle begrafenis, door de Afdeling in 1878 op te heffen en tevens twee posten, die op de begroting van 1878 waren gebracht, in te trekken: f 7.000 als bijdrage bedoeld voor de gemeenten Amsterdam en Rotterdam in de kosten der op te richten gemeentebureaux voor Statistiek en f 2.000 ter verbetering van de bevolkingsstatistiek. Terecht laakte Prof. Vissering, voorzitter der Vereeniging voor de Statistiek, deze daden door openlijk ter vergadering te verkondigen, dat deze opheffing ons bracht in een toestand, „die erger is dan wij in vele jaren gehad hebben”. Hij voegde daaraan deze woorden toe: „De Regeering schijnt niet het geringste besef te hebben van hetgeen de Statistiek is, noch hoe zij behoort bewerkt te worden. Voor haar is de Statistiek, naar het schijnt, een artikel van weelde; waarvan men zich in dure tijden ontdoet. Het is een schande voor Nederland, dat daar zoo iets heeft kunnen gebeuren. Onze Regeering schijnt niet te bevroeden, dat het belang des Volks, het belang der Regeering zelve (om nu niet van het recht der wetenschap te gewagen) hun gebiedend den *plicht* oplegt om te zorgen voor een goede officieele Statistiek.”

„Wat zal thans het gevolg zijn van de afschaffing van het Bureau voor de Statistiek bij Binnenlandsche Zaken? Men zal de Statistiek in alle takken van den publieken dienst opdragen aan ambtenaren, die er noch de kunde, noch den lust voor hebben en maar al te geredelijk het vervelende werk aan klerken zullen overdragen. Men beseft niet dat de Statistiek, de wetenschap der feiten van het maatschappelijk leven, een studie is, die met belangstelling moet worden beoefend, waarvoor men moet worden gevormd, waarvoor men bovenal „hart” moet hebben. Ik herhaal, het is een schande voor ons land, dat bij zijn Regeering dit besef ontbreekt.”

Tevergeefs deed de Vereeniging voor de Statistiek pogingen om van de toenmalige Regeering de oprichting van een Bureau voor de Statistiek te verkrijgen. Deze opvatting der Regeering veranderde echter, toen Mr. S. Vissering optrad als minister van Financiën en Jhr. Mr. W. Six als minister van Binnenlandsche Zaken. De Tweede Kamer bleef daarentegen haar afwijzend standpunt handhaven. Een post van f 10.000 voor de oprichting van een Centraal Bureau voor de Statistiek, voorgesteld op de begroting van 1881, werd verworpen met 41 tegen 21 stemmen.

Toen besloot de Vereeniging voor de Statistiek zelf de hand aan de ploeg te slaan. In 1884 werd, op initiatief van Mr. N. G. Pierson, na langdurige voorbereiding, het „Statistisch Instituut” dezer vereeniging in het leven geroepen, waarvan Mr. A. Beaujon, tevens buitengewoon hoogleeraar in de Statistiek aan de gemeente-Universiteit te Amsterdam, Directeur werd en Mr. J. C. Naber, Mr. W. P. J. Bok en Dr. C. A. Verrijn Stuart achtereenvolgens als secretarissen fungeerden. Na den dood van Beaujon in 1890 trad de laatste tevens op als waarn. Directeur. Eerst tegen het einde der 19e eeuw kwam er een einde aan de lijdensgeschiedenis der Nederlandsche Ambtelijke Statistiek door de instelling in 1892, op initiatief van Minister Tak van Poortvliet, van een Centrale Commissie voor de Statistiek, die uit minstens 12 leden zou bestaan en die in 1942, gereorganiseerd, haar 50-jarig bestaan kon herdenken. Bij K.B. van 24 October 1892 werden 28 leden der Commissie benoemd, benevens Mr. W. A. Baron van Verschuer tot voorzitter, Mr. H. Goeman Borgesius tot ondervoorzitter en Dr. C. A. Verrijn Stuart tot secretaris.

De Centrale Commissie voor de Statistiek. Opzet en organisatie.

Haar instelling beteekende het aanbreken van een nieuw

en vruchtbaar tijdperk op statistisch gebied. Bij den tot dusver door verschillende bestuursorganen verrichten statistischen arbeid toch, hadden leiding en onderling verband zoo goed als steeds ontbroken; het gemis aan eenvormigheid, aan methodische bewerking was ernstig gevoeld; bovendien eischten wetenschap en bestuur veelzijdiger feiten en dieper kennis dan voorheen.

De taak der Commissie, zooals deze omschreven werd in het Kon. Besluit van 6 October 1892 S. 232, was tweeledig. Ten eerste had zij advies te geven en ontwerpen te maken betreffende de statistiek ten behoeve van de Departementen van Algemeen Bestuur en, op verzoek van een Departement, ten behoeve van andere openbare besturen en autoriteiten. Voorts werd de Commissie belast met het verzamelen, bewerken en publiceeren van statistische opgaven, die zij voor practijk en wetenschap nuttig achtte, voorzoover de te harer beschikking gestelde middelen toelieten.

Op wetenschappelijk gebied werd aan de Commissie derhalve een vrij groote mate van zelfstandigheid toegekend, wijl zij geen machtiging van de Regeering behoefde om een door haar wenschelijk geacht onderzoek in te stellen. Administratief kreeg zij de bevoegdheid om rechtstreeks, dus zonder tusschenkomst van het Departement van Binnenlandsche Zaken, waaronder zij ressorteerde, te correspondeeren met openbare besturen, autoriteiten, bijzondere vereenigingen en personen. Verder was bepaald, dat, behalve in spoedeisende gevallen, van Regeeringswege omtrent een nieuw onderwerp van statistiek geen onderzoek ingesteld zou worden, noch in een onderzoek, dat reeds placht te geschieden, verandering zou gebracht worden, dan nadat de Commissie gehoord was.

Niet heel lang is de Commissie met hare dubbele functie van adviseerend en uitvoerend orgaan belast geweest. Nadat over een aantal statistieken advies uitgebracht was, werd verwacht, dat de adviseerende taak zich in omvang zou gaan beperken en het zwaartepunt overgaan op het verzamelen, bewerken en publiceeren van statistieken. Hiervoor leek een goed toegerust Centraal Bureau onder één hoofd meer geschikt dan een Commissie, die zich niet voortdurend met statistischen arbeid kan bezig houden. Dit leidde, na den dood van haar eersten voorzitter, Baron van Verschuer, tot een nieuw Koninklijk Besluit, dat van 9 Januari 1899, Stbl. 99, waarbij ingesteld werden een Centraal Bureau voor de samenstelling van de statistieken en een Centrale Commissie als adviseerend lichaam, tevens belast met het toezicht op het Bureau²⁾.

Er is een periode geweest, waarin de groote zelfstandigheid, welke de Centrale Commissie bij haar instelling had gekregen, aan de Nederlandsche Regeering minder welgevallig was, blijkbaar als gevolg van haren wensch om de ontwikkeling van den Statistischen Dienst, wegens de daaraan verbonden directe en indirecte kosten, binnen zekere grenzen te houden. In 1910 werd, zonder voorkennis van de Commissie, maar nadat zij in 1909 een poging van den minister van Binnenlandsche Zaken om invloed op de inrichting van haar jaarverslag te oefenen, had afgewezen, het desbetreffend artikel van het Koninklijke Besluit in dien zin gewijzigd, dat dit verslag zou worden ingericht met inachtneming van de aanwijzingen door den Minister gegeven en dat het alleen voorzoover de Minister het noodig oordeelde in de Staatscourant zou worden gepubliceerd.

Hierin nu zag de Commissie een principieele wijziging van haar wetenschappelijk zelfstandige positie; zij achtte het wenschelijk, dat ook adviezen, waaraan door de Regeering geen gevolg gegeven was, konden worden gepubliceerd. Voorzitter, ondervoorzitter en eenige leden vroegen ontslag en dit leidde tot overleg en tot een nieuwe redactie, volgens welke de Commissie in de inrichting van haar verslag werd vrijgelaten en dit ook ongewijzigd zou worden

²⁾ Dit Bureau, in 1900 nog uit 4 ambtenaren bestaande, die onder den Directeur werkzaam waren, telde in 1939 ± 500 ambtenaren en in 1942, na het overnemen van de landbouw- en de visscherijstatistiek, ± 1.000 ambtenaren.

gepubliceerd, tenzij de Minister tegen volledige publicatie bezwaar had en dat bezwaar, na raadpleging van de Commissie, voor opheffing niet vatbaar bleek. In dit geval zou alleen de korte inhoud in de Staatscourant verschijnen. Later is het verslag niet meer in de Staatscourant, waarop moest worden bezuinigd, verschenen, maar zag het als afzonderlijke publicatie het licht.

De tweede stap in diezelfde richting werd gezet in 1918. De Minister deelde aan de Commissie mede, dat naar zijn inzicht, zoowel om principieele als om praktische redenen, uitsluitend aan hem de bevoegdheid behoorde te worden toegekend om aan het Centraal Bureau opdracht te geven gegevens te verzamelen, bewerken en publiceren of zoodanige werkzaamheden te staken. De Commissie had er geen bezwaar tegen, dat haar bevoegdheid om op verzoek van het hoofd van een Departement van Algemeen Bestuur het samenstellen van de statistiek op te dragen, werd vervangen door een verplichting om aan zulk een verzoek gevolg te geven, maar zij meende, dat toch ook aan haar de bevoegdheid moest gelaten worden op eigen initiatief opdrachten aan het Bureau te geven. Een zekere vrijheid achtte zij noodzakelijk, met het oog op de wetenschappelijke waarde van het statistisch werk, terwijl haars inziens de samenstelling der Commissie uit personen van verschillende werkkring en verschillende levensopvatting de beste en onmisbare waarborg bood tegen eenzijdigheid en politieke invloed. Het Koninklijk Besluit werd in dezen zin gewijzigd, zoodat de Commissie in dit opzicht hare zelfstandigheid behield.

Ook in de samenstelling der Commissie kwam in den loop der jaren eenige wijziging. Aanvankelijk kende het Koninklijk Besluit naast de gewone leden slechts één ambtshalve lid: den Directeur van het Centraal Bureau. De behoefte aan permanente vertegenwoordiging van bepaalde bestuursstakken heeft er echter toe geleid, dat sedert 1910 het aantal ambtshalve leden werd uitgebreid en dat sedert 1931 ook voor elk Departement van Algemeen Bestuur één of enkele ambtenaren in de Commissie zitting hebben, wat uiteraard de behartiging van de belangen der statistiek ten goede moet komen. Het minimum-aantal leden, oorspronkelijk op 12 gesteld, werd in verband hiermede verhoogd tot 25.

Publicaties en adviezen.

Als resultaat van den statistischen arbeid der Centrale Commissie vóór de oprichting van het Centraal Bureau in 1899, zagen, behalve de Jaarcijfers van het Rijk in Europa, de Jaarcijfers van de Koloniën en de Maandcijfers, het licht een Statistiek der Arbeidersverenigingen (1894), de uitkomsten van een onderzoek naar de geschiedenis en werkzaamheid der Vakverenigingen (1896), van een onderzoek naar de loonen en den arbeidsduur bij Rijkswerken in 1894, en van een onderzoek naar het verbruik van sommige voedings- en genotmiddelen (1895), verder een overzicht van den loop der koop- en pachtprizen van landerijen in de jaren 1882 tot en met 1896 en een statistiek der sterfte in de jaren 1891—1895 van mannen van 18 tot en met 50 jaar, met onderscheiding naar beroep, leeftijd en doodsoorzaken.

Ook verschenen nog eenige publicaties als aanhangsels bij de Maandcijfers, als hoedanig vermelding verdienen een overzicht van het aantal kiezers voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal, de Provinciale Staten en de Gemeenteraden in 1850—1896, uitkomsten van onderzoekingen naar het verband tusschen welstand, nataliteit en kindersterfte, een statistisch overzicht van het betrekkelijk leerverzuim op de lagere scholen in een 3-tal arrondissementen in 1896 en een overzicht van de opbrengst der gewone rijksmiddelen van 1831 tot 1897.

De adviseerende taak der Commissie is er na de oprichting van het Centraal Bureau niet minder omvangrijk op geworden. Het is niet mogelijk in een kort bestek een overzicht te geven van de tal van adviezen in den loop der

jaren, hetzij uit eigen beweging, hetzij op verzoek van de Regeering of het Centraal Bureau, door de gereorganiseerde Commissie uitgebracht. Zij betroffen in hoofdzaak het arbeidsveld van het Centraal Bureau, dat zich voortdurend uitbreidde als gevolg van de geleidelijke, in 1941 met de overneming van de landbouwstatistiek voltooide, centralisatie van de ambtelijke statistiek, van de instelling van vele en belangrijke nieuwe statistieken en van de verbreeding en verdieping van bestaande. Maar bovendien werd het advies der Commissie ingewonnen over de statistieken van andere instellingen, als Rijksverzekeringsbank, de Rijkspostspaarbank, den Postchèque- en girodienst, den Statistischen Dienst van den Volkenbond, enz. Verder werd geregeld geadviseerd over de begrotingen en verslagen van het Centraal Bureau en verscheidene malen over door de Regeering gewenschte bezuinigingen op den Statistischen Dienst e.d. Terloops zij opgemerkt, dat de Commissie reeds in 1904 adviseerde tot oprichting van een Centraal Statistischen Dienst in Nederlandsch-Indië, waartoe in 1914 werd overgegaan door de instelling van een Centraal Kantoor voor de Statistiek te Weltevreden (later Batavia).

Het aantal verschillende onderwerpen in den loop der jaren, vaak bij herhaling in behandeling geweest, bedraagt bijna 300, wel een aanwijzing voor de uitgebreidheid van het terrein, waarop de statistiek zich beweegt, en de veelzijdigheid van den arbeid der Commissie. Feitelijk is tegenwoordig vrijwel het geheele maatschappelijk leven aan statistische waarneming onderworpen.

* * *

Tenslotte nog de volgende personalia.

Na de reorganisatie in 1899 trad Mr. A. Kerdijk, die reeds van 1897 af ondervoorzitter en na het overlijden van den heer van Verschuer in 1898 waarnemend voorzitter was, op als voorzitter der Centrale Commissie. Dr. C. A. Verrijn Stuart werd Directeur van het nieuw opgerichte Bureau, Mr. H. W. Methorst diens plaatsvervanger en tevens secretaris der Commissie. Na Kerdijk's overlijden in 1905 werd Pierson voorzitter; om gezondheidsredenen bleef hij dit slechts tot 1907, in welk jaar Verrijn Stuart, die kort te voren wegens zijn benoeming tot hoogleraar te Delft afgetreden was als Directeur van het Centraal Bureau, tot het voorzitterschap geroepen werd. Toen Verrijn Stuart in 1925 ontslag vroeg als voorzitter, werd Prof. Mr. P. J. M. Aalberse tot deze functie benoemd, die hij thans nog bekleedt. Het was onder het voorzitterschap van Aalberse, dat, in 1932, de Statistische Dienst overging naar het Departement van Economische Zaken en Arbeid, dat steeds getoond heeft een open oog te hebben voor de beteekenis der statistiek.

Ook onder de vroegere en tegenwoordige ondervoorzitters Prof. Mr. H. B. Greven, Mr. Dr. A. van Gijn, C. J. Th. Zaalberg, J. Schouten en Mr. P. J. Oud en onder de leden der Commissie — zij telt thans 33 gewone, 4 ambtshalve leden en 12 vertegenwoordigers der Departementen van Algemeen Bestuur — zijn er verscheidene wier verdienste en toewijding tot de statistiek hoog moet worden aangeslagen. In dit verband mag niet onvermeld blijven Mr. J. R. B. de Roos, die bijna dertig jaar — van 1906 tot zijn dood in 1934 — zijn bijzondere gaven aan het Secretariaat der Commissie wijdde.

De Centrale Commissie voor de Statistiek vindt voor haren stillen, maar belangrijken arbeid voldoening in de waardeering, welke de met hare medewerking ontworpen Nederlandsche Statistiek zoowel in ons land als ook daar buiten heeft ondervonden.

Prof. Mr. H. W. METHORST.

MARKTANALYSE.

Er bestaat geen antithese tusschen de algemeene of sociale economie en de bedrijfseconomie. De arbeidsverdeling, welke de beoefenaren dezer beide takken van wetenschap zich hebben opgelegd, wordt niet door een principieele tegenstelling, doch door zuivere doelmatigheid bepaald: voor de algemeene economie gaat het om een inzicht in de causaliteit van het geheel der economische samenleving, terwijl de bedrijfseconomie het economisch handelen van het gezichtspunt der bedrijfshuishouding uit beschouwt. Door de algemeene economie worden de bedrijven dus in de eerste plaats gezien als deelen van een grooter geheel en bij haar gaat het erom den economischen samenhang van dit geheel vast te stellen; door de bedrijfseconomie daarentegen wordt het geheel gezien als omgeving van de daarin haar taak vervullende bedrijfshuishoudingen, terwijl het er hier om gaat de economische wetmatigheden dezer laatsten op te sporen.

Zoo gezien is het duidelijk, dat men vrijwel ieder economisch vraagstuk zoowel aan een algemeen-economisch als aan een bedrijfseconomisch onderzoek kan onderwerpen en dat daarbij dan een verplaatsing van het zwaartepunt der beschouwingswijze in bovenbedoelden zin te constatareeren valt. Toegepast op het onderwerp der marktanalyse moet o.i. worden vastgesteld, dat dit zich nog grotendeels in de sfeer der bedrijfseconomische beschouwing bevindt en dat de algemeene economie aan het onderwerp tot dusverre relatief weinig aandacht heeft geschonken. Hoewel ook in het onderstaande gepoogd zal worden een bedrijfseconomischen gedachtegang te ontwikkelen, moge toch met enkele woorden op de sociaal-economische beteekenis der marktanalyse worden ingegaan, al ware het slechts om tot uitvoeriger beschouwing van meer bevoegden aanleiding te geven.

De sociaal-economische beteekenis der marktanalyse.

In de algemeene economie legt men aan het marktbegrip in de eerste plaats prijsvormingscriteria ten grondslag. De mate van concurrentie bij vragers en aanbieders staat in het centrum der belangstelling en leidt tot marktopvattingen, welke uitsluitend op deze meerdere of mindere mate van concurrentie gebaseerd zijn. Zoo plaatst bijv. Walter Eucken in den jongsten druk van zijn „Grundlagen der Nationalökonomie” tusschen de beide uitersten van de volledige mededinging en het volledige monopolie de 3 tusschenvormen van het gedeeltelijk oligopolie, het oligopolie en het gedeeltelijk monopolie, waaruit dan — aangezien deze 5 gradeeringen der mededinging zich zoowel aan de zijde der vragers als aan die van de aanbieders kunnen voordoen — in eersten aanleg $5 \times 5 = 25$ markt vormen resulteeren. Zonder het nut eener dergelijke in-deeling uit een oogpunt van algemeen-economische systematiek te willen beoordeelen, moet toch worden geconstateerd, dat men hier met een indeeling der markt vormen te maken heeft, waarvan de waarde voor marktanalytische doeleinden niet ingezien kan worden. Immers, gegeven de soort van prijsvorming ter markt, rest nog de belangrijke vraag te beantwoorden, welke hoeveelheden en qualiteiten op deze markt zullen kunnen worden verruild en het is deze vraag, welke de beoefenaren der algemeene economie tot dusverre aan hun collega's van de bedrijfseconomie hebben overgelaten. Hoewel men aan voeren, dat het dan toch ook de bedrijfshuishoudingen zijn, welke belang hebben bij het aldus kwalitatief en vooral ook kwantitatief meten van de markt, zoodat het de bedrijfshuishoudkunde is, welke dit vraagstuk moet aanpakken, mag toch niet over het hoofd worden gezien, dat ook de gemeenschap als geheel bij een zoo juist mogelijke marktkennis der afzonderlijke productiehuishoudingen gebaat is. Zoowel in de conjunctuur- als in de kostenleerstellingen der algemeene economie plegen allerlei frictieverschijnselen een groote plaats in te nemen. Bij verondersteld volmaakt functioneren

van het marktanalytisch apparaat der productiehuishoudingen zou de voornaamste frictiebron verdwijnen; immers, de bedrijven zouden dan den omvang van hun anticiperende productie volkomen op de markt — d.i. de effectieve vraag — kunnen instellen en de maatschappelijke kosten, verbonden aan overinvesteering en onderbezetting, zouden komen te vervallen¹⁾. Hoezeer voorloopig utopie, dat het belang eener goede marktanalyse ver uitgaat boven het enkele belang der bedrijfshuishoudingen, moge hiermede voldoende zijn aangetoond.

De bedrijfseconomische beteekenis der marktanalyse.

Wil men de marktanalyse haar plaats in de bedrijfshuishoudkunde geven, dan dient men te onderzoeken, welke rol zij speelt in de beheersvraagstukken, welke zich in den cirkelgang van het kapitaal door de bedrijven voordoen. In de bedrijfshuishoudingen immers, wordt kapitaal aangehouden, geïnvesteerd in vermogensbestanddeelen, via de productie omgezet in goederen of diensten en tenslotte, via verruiling dezer op de verkoopmarkt, weer vrijgemaakt in de opbrengstrijzen, waarna een nieuw rouleeringsproces zijn aanvang kan nemen. Daarbij komen de bedrijven dus met drieërlei markten in aanraking, nl. ten eerste de geld- en kapitaalmarkt (voor de aantrekking van het kapitaal), ten tweede de inkoopmarkt (voor de investeeing in vermogensbestanddeelen), ten derde de verkoopmarkt (voor het verruilen der voortgebrachte producten). Hoewel er niets op tegen is, de wetenschappelijke ontleding van alle 3 (respectievelijk 4) dezer markten onder het begrip marktanalyse te doen vallen, bleef tot dusverre in het spraakgebruik het begrip, tenzij het tegendeel uitdrukkelijk werd vermeld, beperkt tot de analyse van de verkoopmarkt der bedrijven. Dit spraakgebruik volgend kan dus gezegd worden: de marktanalyse is in wezen een afzetprobleem. Aangezien echter de geschatte verkoopen bepalend behooren te zijn voor de inkoop- en productieplanning, is in een modern geleid bedrijf de marktanalyse tevens basis voor deze beide, waarmede zij een veel grooter belang gaat vertegenwoordigen dan uit de enkele aanduiding als afzetvraagstuk zou blijken. Marktanalyse en bedrijfshegrooing hangen, zooals nog nader zal worden uiteengezet, ten nauwste samen.

Het rouleeringsproces, waarvan hierboven sprake was, dient, in een ondernemingsgewijze productie-organisatie althans, tot het verkrijgen van hoogere opbrengsten dan met de voor de productie gebrachte offers overeenkomt. Vandaar dat van oudsher, in wat toen nog veelal bedrijfsleer genoemd werd, de verhouding tusschen kosten en opbrengsten het centrale vraagstuk was. In de wetenschappelijke onderzoekingen heeft men zich daarbij echter zeer eenzijdig op de kosten gericht — de bestudeering van het kostenblad van de schaar (om met Marshall te spreken) is zoo oud als de bedrijfsleer zelve — waartegenover belangstelling voor het opbrengstenblad eerst uit het betrekkelijk jonge verleden stamt. In den regel volstond men met een bepaalde productie te projecteeren, op grond waarvan dan wel een redelijk juiste schatting der kosten mogelijk was, doch de hulpmiddelen om eenzelfde redelijke juiste schatting van de opbrengsten te maken, ontbraken langen tijd en ontbreken ook thans nog in grotere mate dan wenschelijk geacht moet worden.

Eigenlijk is het in de meeste bedrijven toch zóó, dat men de beoordeeling van de vraagzijde het opbrengstenblad van de schaar werd genoemd — de vraagzijde dus — overlaat aan den man van de commercieele afdeling, die met meer of minder juiste „feeling” een schatting geeft van de te verwachten vraag, van de prestaties van het verkooppersoneel, van de diensten der distribueerende handelaren, zonder dat deze factoren object van ernstige studie zijn geweest. Wat hier in werkelijkheid dus geschiedt, noemen de Amerikanen treffend „blind marketing”, hetgeen men

¹⁾ Vgl. Erich Schäfer, „Grundlagen der Marktforschung”, Nürnberg 1940.

zou kunnen vertalen met „vertrouwen op goed geluk bij den verkoop”, vertrouwen op de „Fingerspitzengefühligeit” van de commerciële afdeling. Het was de terugslag op de na-oorlogsche hausse van 1920/21, die in de Verenigde Staten voor het eerst tot systematische bestudeering der afzetmarkten leidde²⁾ en daarmede geleidelijk aan het besef deed baan breken, dat ook structuur en ontwikkeling van de afzetmarkt wel degelijk voor wetenschappelijke bestudeering in aanmerking komen. In plaats van irrationeel, gevoelsmatig, kan de afzetmarkt ook rationeel, d.w.z. wetenschappelijk gefundeerd, bewerkt worden. Wellicht zullen in het vak vergrijsde kooplieden hierover hun hoofd schudden; de toekomst zal zonder twijfel bewijzen, dat ook marktvraagstukken door geschoolde specialisten beter kunnen worden opgelost dan door geroutineerde verkopers-zonder-meer.

Het doel der marktanalyse.

Het algemeene doel der marktanalyse is dus uiterst praktisch, nl. den bedrijfsleider in staat te stellen, zich een niet op intuïtie, maar op feitelijk onderzoek gebaseerde quantitative en kwalitatieve voorstelling van de afzetmarkt te maken.

Het feitelijk onderzoek, d.i. de marktanalyse, valt dus uiteen in twee deelen, de quantitative en de kwalitatieve analyse. Scherp te scheiden zijn deze twee weliswaar niet — de quantitative analyse zal ook begrippen van marktstructuur, distributie-apparaat e.d. van noode hebben, de kwalitatieve analyse daarentegen zal het weer niet geheel zonder cijfers en berekeningen kunnen stellen —, maar zoowel bij de auteurs als bij het praktisch marktonderzoek valt een sterk gradueel onderscheid toch in ieder geval te constateeren. Wat Nederland betreft, overheerschte bij de auteurs tot dusverre de quantitative analyse; boeken als die van Percival White³⁾ en Kropff en Randolph⁴⁾, welke — hoewel nog geen eenheid vormend — voornamelijk kwalitatief zijn, ontbreken bij ons weten in de Nederlandsche taal. Wij zijn zelfs geneigd, ons af te vragen, of niet het marktonderzoek hier te lande tot dusverre te veel in de sfeer van het mathematische getrokken is en of niet daardoor kringen van onderzoekers en belangstellenden (w.o. voornamelijk de leiders der bedrijven) zijn afgestooten, die zich anders reeds lang met het onderwerp hadden moeten bezig houden. Hiermede wil geenszins gezegd zijn, dat hetgeen Nederlandsche beoefenaren van de quantitative analyse geboden hebben, kwalitatief niet op hoog peil zou staan — de publicaties van o.a. Tinbergen en Stridiron bewijzen het tegendeel —, maar dat zij van nature een beperkten lezerskring hebben en dus niet het aangewezen middel lijken om bij het bedrijfsleven voldoende belangstelling voor het onderwerp te kweken. Ware dit niet zoo, dan zou er, bijv. na de verschijning van het onder redactie van prof. Th. Limperg Jr. en anderen tot stand gekomen Marktanalytisch Handboek voor Nederland, dat overigens materiaal doch geen tekst bevat, wel een Bureau of Instituut ontstaan zijn, dat een analogie met het „Institut für Wirtschaftsbeobachtung der deutschen Fertigware” (Neurenberg) of de „Gesellschaft für Konsumforschung E.V.” (Berlijn—Neurenberg) zou vertoonen. Wil de marktanalyse in Nederland tot verdere ontwikkeling komen en in het bijzonder meer de belangstelling van het bedrijfsleven trekken, dan zal zij eerst o.i. — in den gunstigen zin van het woord — moeten worden gepopulariseerd.

Naast het aldus geformuleerde algemeene doel der marktanalyse kan men meer speciale doeleinden onderscheiden. Het is daarbij een betwist punt, of de term marktanalyse voldoende is om het geheele gebied te bestrijken. Schäfer bijv. onderscheidt de „einmalige”, statische „marktanalyse” van de regelmatig herhaalde, dyna-

mische „marktwaarneming”⁵⁾. Deutsche critici van dezen schrijver en hier te lande ook Stridiron⁶⁾, achten dit onderscheid kunstmatig en meenen, dat men in de practijk beide tegelijk zal doen. Hoewel het als regel niet zeer vruchtdragend is, over terminologische kwesties diepgaande debatten te ontketenen, behoeft o.i. de gedachtengang van Schäfer op dit punt toch niet te worden verworpen. Er zijn immers inderdaad twee dingen, die men voor een hanteerbaar marktbegrip noodig heeft, nl. eenerzijds een inzicht in de structuur, anderzijds in de ontwikkeling (en zoo mogelijk waarschijnlijk verdere ontwikkeling) van de markt. Maar die twee zijn zeker niet hetzelfde en voor een begripmatig onderscheid tusschen de zuivere marktanalyse (structuuronderzoek) en het onderzoek naar de ontwikkeling in den tijd valt o.i. veel te zeggen. Een zuivere marktanalyse is, naar het woord reeds zegt, niet meer dan een ontleding van de markt, van een complex relaties dus, dat in die markt aanwezig blijkt te zijn. Zoo zal de bandenfabrikant bijv. beredeneeren, dat het verbruik van banden afhankelijk is van het aantal automobielen, het aantal afgelegde kilometers en den toestand der wegen⁷⁾. Aangezien de eerste en derde dezer factoren uit de voorhanden statistieken wel, de tweede daarentegen niet, blijkt, neemt hij als indicator voor deze tweede factor het eveneens uit de statistieken blijkende benzineverbruik en kan nu zijn verschillende markten op grond van deze gegevens gaan indeelen. De hier- en gedistilleerd-industrie daarentegen constateert⁸⁾, dat er correlatie bestaat tusschen den hieromzet en de factoren bedrijvigheid, koopkracht, temperatuur en hoeveelheid neerslag, voorts tusschen den omzet van gedistilleerd en bedrijvigheid, koopkracht, prijs en temperatuur. Dit nu zijn typische structuurontledingen, die o.i. de marktanalyse in engeren zin uitmaken, waarbij men volstaat met te vragen, hoe de oorzakelijke samenstelling van de markt is. Gaat men daarnaast de gevonden factoren permanent in hun ontwikkeling gadeslaan en zelfs prognoses opstellen ten aanzien van de waarschijnlijkste ontwikkeling, dan komt men onvermijdelijk tot een niet alleen structureel maar mede conjunctureel onderzoek en doet de behoefte zich gevoelen, een andere term dan het enkele woord marktanalyse ter beschikking te hebben.

Uit het voorgaande moge reeds gebleken zijn, dat het hier een ingewikkelde en zeer gevarieerde materie betreft. Hieruit valt waarschijnlijk te verklaren, dat nog zoovele bedrijven er voor terugschrikken zich op het gebied van systematisch marktonderzoek te begeven. Men heeft hier nl. met een handelsfunctie te maken, die o.i. niet gemakkelijk voor integratie in aanmerking komt, maar in de meeste gevallen beter aan zelfstandige specialisten kan worden overgelaten, die dan door opdrachten van een veelheid van bedrijven een bedrijfsoptimum voor deze functieverrichting kunnen bereiken. Voor een daartoe door combinaties uit het bedrijfsleven in het leven te roepen Bureau — een zeer wel denkbare vorm — geldt uit den aard der zaak hetzelfde. Slechts de zeer groote bedrijven, die over vele artikelen en vele regionale markten beschikken (in ons kleine land veelal exportmarkten, in grotere landen, zooals de Vereenigde Staten en Duitschland, de deelmarkten van de binnenlandsche markt) kunnen, op rationeële basis een eigen marktanalytische staf in dienst nemen. Maar integratie of specialisatie, er valt in Nederland, zoowel wat de opleiding als het systematische onderzoek ten behoeve van de bedrijven betreft, zonder twijfel nog veel te doen.

⁵⁾ „Marktbeobachtung”.

⁶⁾ Dr. J. G. Stridiron, „Handboek der bedrijfseconomische statistiek”, Utrecht 1941, blz. 90.

⁷⁾ Voorbeeld ontleend aan C. E. Griffin, „Sales Quota Systems”, „Michigan Business Studies”, 1928.

⁸⁾ Onderzoek van Derksen en van Lottum in de „Nederlandsche Conjunctuur” van Mei 1938, o. m. besproken in de (Amsterdamsche) dissertatie van A. Mey, „De bedrijfsgrooting als grondslag voor de conjunctuurpolitiek van het bedrijf”, 1940.

²⁾ Vgl. Dr. J. Kurt Herzfeld, „Marktanalyse und industrielle Absatzorganisation”, Hamburg 1930.

³⁾ Percival White, „Market Analysis”.

⁴⁾ Kropff en Randolph, „Marktanalyse”, München-Berlin 1928.

Enkele toepassingsmogelijkheden der marktanalyse.

Vraagt men als bedrijfsman naar de meer concrete doeleinden van het marktanalytisch onderzoek, dan gaat een eenigermate volledig antwoord het bestek van een tijdschriftartikel verre te buiten. Teneinde niettemin een globaal inzicht te geven, mogen hier enkele der voornaamste toepassingsmogelijkheden worden vermeld.

De oudste — en nog steeds voorname — toepassing is op het gebied der reclame gelegen. Beschikt het bedrijf eenmaal over een beredeneerde schatting van het absorptievermogen van bepaalde markten, dan kan men trachten de in die markten aanwezig geachte latente behoefte te effectueeren door een reclamecampagne, die in omvang en intensiteit met de gevonden schattingen verband houdt. Vooral in de Vereenigde Staten van N.-Amerika gaat de stimulans tot marktanalytisch onderzoek dan ook dikwijls uit van advertentiebureaux, die den adverteerders een inzicht in de markt voor hun producten willen geven. Wij noemen bijv. de „Curtis Publishing Company”, de „Crowell Publishing Company”, de „International Magazine Company” en een samenwerkende groep van meer dan 100 dagbladen, de „Major Market Newspapers Inc.”. Hoewel het reclamewezen ongetwijfeld op het gebied der marktanalyse pioniersarbeid heeft verricht, lijkt ons een bezwaar van marktanalytische onderzoekingen door reclamebureaux, dat de instelling gemakkelijk eenzijdig op het reclaimedoel der marktanalyse kan worden gericht, terwijl voorts uit Amerika de klacht vernomen is, dat marktanalyse, zonder kennis van het bedrijf en het artikel waar het om gaat, gemakkelijk tot generalisaties in de redeneering kan leiden.

Een tweede toepassing vindt de marktanalyse op het gebied van de keuze van het meest doelmatige distributie-apparaat. Verschillende artikelen zoeken geheel verschillende afzetwegen. Voor het eene artikel is de klassieke keten grossier-winkelier de aangewezen distributieweg, voor het andere moet aan een kleiner aantal op zichzelf geconcentreerde distributievormen de voorkeur worden gegeven, voor een derde ligt integratie van de distribueerende functie door het fabricerende bedrijf in de rede. Bij het gebruikmaken van de „klassieke keten” komt voorts de vraag op, of men als fabrikant de overbezetting van het distributie-apparaat moet aanvaarden dan wel zelfstandig een selectie uit dit overbezette apparaat moet doen⁹⁾. Ging het bij de eerstgenoemde toepassing der marktanalyse voornamelijk om een onderzoek naar de totale hoeveelheid koopkracht, die voor een product schattenderwijs ter beschikking staat, zowel in effectieven als in latenten vorm, in dit tweede geval gaat het meer om een kostenbeoordeling van den totalen distributieweg, dien de artikelen hebben af te leggen, doch het is duidelijk, dat deze vraagstukken tenslotte weer samenhangen.

Een derde toepassingsmogelijkheid, die meer en meer tot de practijk van het bedrijfsleven begint door te dringen, is gelegen op het gebied der begrooting (budgeteering) van verkoop en productie. Wij zagen reeds eerder, dat daarbij de schatting van den verkoop aan de planning van de productie behoort vooraf te gaan. Heeft nu de quantitative marktanalyse als resultaat een schatting gegeven van de totale te verwachten vraag en, belangrijk onderdeel, van de verdeling van die vraag over de regionale markten, dan kan men daaruit consequenties trekken door bepaalde verkoopcijfers aan bepaalde verantwoordelijke leden van den verkoopstaf taakstellend op te leggen. Eventueel kan men ook het honoreeringssysteem van den verkoopenden staf op de uit de marktanalyse voortvloeiende gegevens baseeren, al vinden vele Nederlandsche bedrijfsleiders dit in strijd met wat men de bedrijfshiek zou kunnen noemen en al moet toegegeven worden, dat het zeker on-Nederlandsch zou zijn Amerikaansche voorbeelden ten deze zonder zorgvuldige afweging der sociale rechtvaardigheid

⁹⁾ Vgl. Maurice Hoornaert, „La politique des prix imposés”, Brussel 1939, waarvan in het bijzonder „Première Partie, Titre II”.

over te nemen. Wil men het belooningssysteem erbuiten laten, dan zal toch in ieder geval marktanalyse den grondslag kunnen bieden voor een rationeelen opbouw van het reizigersapparaat, de rayonindeeling e.d. méer.

Ten slotte moge — om een keuze uit vele mogelijkheden te doen — nog de samenstelling, vorm en verpakking van het product genoemd worden, waarvoor, als typisch marktanalytisch hulpmiddel, de lang niet eenvoudig te hanteeren enquête ter beschikking staat. Hierbij kan psychologisch inzicht, in het bijzonder in de gedragingen van het vrouwelijke koerselement, te stade komen. Zoo vermelden bijv. Riggleman en Frisbee¹⁰⁾ het geval van een zeepfabrikant, die zonder succes poogde een kwalitatief uitstekende zeep in onberispelijke verpakking tegen een concurreerenden prijs in den handel te brengen, tot een speciaal voor dit doel ingestelde enquête aan het licht bracht, dat het parfum van de zeep niet in de smaak van de gemiddelde koopster viel. De eenige fout in den opzet der campagne bleek te zijn geweest, dat dit parfum in het laboratorium door louter mannen was beoordeeld.

* * *

Uit dit alles blijkt wel, dat de marktanalyst, indien hij niet uit hoofde van een permanente dienstbetrekking op de hoogte is van de details van het bedrijf en de producten waar het om gaat, goed zal doen zich daarin op meer dan globale wijze in te werken. Op voorraad geproduceerde en kant en klaar verkochte confectie-marktanalyses zijn eerder misleidend dan in staat het inzicht te verhelderen. Juist daarom is het zoo gewenscht, dat er aan de opleiding meer aandacht wordt besteed, tot het initiatief nemen waartoe o.i. in de eerste plaats enkele belangrijke groepen merk-artikelfabrikanten in aanmerking zouden komen.

In een volgend artikel stellen wij ons voor, enkele speciale aspecten van de markten voor duurzame gebruiksgoederen en van het budgeteeringsvraagstuk nader te bezien.

t. D.

¹⁰⁾ Riggleman and Frisbee, „Business Statistics”, New-York 1932.

OORLOG EN KAPITAALGOEDEREN-VOORRAAD.

De ingrijpende gevolgen die de oorlog ook op economisch gebied heeft, laten zich onderscheiden in gevolgen in de zuivere goederensfeer en gevolgen in de financiële sfeer. Beide soorten gevolgen laten zich nog weer onderscheiden in degene, die zich gedurende de oorlog zelf doen gevoelen en degene, die zich na de oorlog manifesteren. Het meest ingrijpend zijn naar alle waarschijnlijkheid de gevolgen die reeds gedurende de oorlog zelf optreden. De opofferingen die de oorlogvoerende volkeren zich moeten getroosten vallen voor een zeer groot deel in die oorlogstijd zelf en nemen de vorm aan van beperking van consumptie in velerlei opzicht tegenover vergroting van inspanning en ongemak, om nog maar te zwijgen van het leed, dat de oorlogshandelingen zelf medebrengen voor wie er door wordt getroffen. Zoals reeds door verschillende auteurs naar voren is gebracht, is een verschuiving van het merendeel dezer lasten „naar de toekomst” slechts in schijn, niet in werkelijkheid mogelijk. Zonder gevolgen blijft echter ook de toekomst niet.

Waar in de tegenwoordige tijd het particuliere economisch initiatief zich — mede als gevolg van het overheidsingrijpen op bijna elk gebied — weinig kan doen gelden, is het begrijpelijk, dat men zich verdiept in de economische mogelijkheden van na de oorlog. Voor de Overheid zelf is het eveneens nodig, dat zij zich met deze mogelijkheden bezighoudt. Bij de overweging daarvan is de studie van de gevolgen van de oorlog van 1914-1918 van veel nut, daar deze de dichtstbijzijnde ervaringsfeiten op dit terrein levert. In dit artikel zal nader aandacht worden geschonken aan een der fundamentele gevolgen van die oorlog

voor de goederensfeer en wel aan de gevolgen voor de kapitaalgoederenvoorraad.

Indedaad mag men zeggen, dat de fundamenteën van de welvaart gelegen zijn in de hoeveelheden der productiefactoren waarover de mensheid beschikt, d.i. dus in de hoeveelheid personen in de productieve leeftijdsklassen, in de hoeveelheid der natuurgaven en in de hoeveelheid der kapitaalgoederen. De oorlog treedt ten opzichte van alle drie verwoestend op, doch wel in het bijzonder ten aanzien van de kapitaalgoederenvoorraad. Deze laatste is, voor de welvaart van de technisch ontwikkelde bevolkingen van bijzonder belang en het antwoord op de vraag, in welke mate op een verarming moet worden gerekend, zal dus ook in belangrijke mate afhangen van het antwoord op de andere vraag: welk deel van de kapitaalgoederenvoorraad is door de oorlog verloren gegaan.

In dit verband zijn een aantal cijfers van belang, die onlangs in een drietal artikelen in het „Maandschrift van het Centraal Bureau voor de Statistiek” zijn gepubliceerd. Zij hebben betrekking op de ontwikkeling van de voorraad van zes categorieën kapitaalgoederen in een zestal landen, sinds 1870. Bedoelde categorieën zijn: de veestapel, het vermogen der krachtwerktuigen in de industrie, de spoorwegen, de koopvaardijvloot, de wegverkeersmiddelen en de huizen. De gekozen landen zijn, in alfabetische volgorde: Duitsland, Frankrijk, Groot-Brittannië en Ierland, Nederland, de Verenigde Staten en Zweden. De cijfers zijn gegeven voor de periode 1870-1914, voor 1914-1918 en voor 1919-1939. Het is dus mogelijk om een vergelijking te maken tussen de veranderingen gedurende de Eerste Wereldoorlog en die in het tijdperk van rustige ontwikkeling dat daaraan voorafging, alsmede die in het onrustige tijdperk 1919-1939.

Alvorens wij ons daaraan begeben, dient echter over het karakter der cijfers het een en ander te worden medegedeeld. De cijfers zijn, zoals ook in het artikel wordt uiteengezet, gebrekkig, omdat het niet zeer eenvoudig is een goede maatstaf voor de omvang van de kapitaalgoederenvoorraad te vinden zonder een veel grotere detaillering dan beschikbaar is. Zo moet men zich, wat het spoorwegmaterieel betreft, bijv. behelpen met cijfers over het aantal locomotieven, het aantal goederenwagens, enz. Dit is een zeer ruwe maatstaf. Met het woord locomotief geven wij thans een productiemiddel aan dat enigszins afwijkt van wat men er in 1870 mee aanduidde! Soms beschikt men over cijfers die een iets nauwkeuriger beschrijving toelaten. Zo wordt bij schepen de tonnage vermeld, alsmede de voortbewegingswijze. Ten aanzien van de huizen is het in sommige landen aldus gesteld, dat men zowel een kleine boerenwoning als een huurkazerne als één huis telt; in andere landen geeft men daarentegen het aantal kamers op, hetgeen een veel nauwkeuriger maatstaf betekent.

Wanneer men over geen andere dan deze gegevens beschikt — en de bedoeling van het Maandschrift-artikel is slechts, het bestaande materiaal overzichtelijk samen te vatten —, kan men slechts tot zeer globale conclusies komen. Men kan n.l. trachten om zo goed mogelijk vergelijkbare cijfers voor de verschillende landen en perioden te berekenen en daarnaast enig denkbeeld geven van de onzekerheidsmarge in de cijfers tengevolge van de primitieve wijze van meten. Ten aanzien van deze laatste worden in het artikel nog enkele voorbeelden gegeven. De cijfers van de gemiddelde procentuele groei per jaar zijn bijv. voor de huizen te laag, omdat geen rekening is gehouden met de grootte van de huizen.

Voor Nederland, waar men cijfers over het aantal trekken heeft, kan men berekenen dat daardoor het cijfer van de gemiddelde procentuele groei van alle beschouwde kapitaalgoederen tezamen 0,6 pCt. te laag uitvalt. Voor Duitsland kan aannemelijk worden gemaakt, dat dit verschil zeker 0,2 pCt. bedraagt.

De trekkracht der locomotieven en de capaciteit der goederenwagens is in de Verenigde Staten zodanig toegenomen, dat het cijfer van de procentuele jaarlijkse toename van alle genoemde kapitaalgoederen tezamen 0,8 hoger zou zijn, wanneer men met de trekkracht van de locomotieven en de capaciteit der wagens rekening zou hebben gehouden. Daar men niet weet, of deze cijfers voor de andere landen in even sterke mate gelden, komen er dus onzekerheden van deze orde van grootte bij een vergelijking van de cijfers van het ene land met die van het andere. Het is overigens natuurlijk wel aannemelijk, dat ook in de andere landen enige vergroting van de huizen en van de capaciteit van het spoorwegmateriaal heeft plaats gevonden, zodat de correcties voor de verschillende landen aannemelijk minder zullen uiteenlopen dan zij zelf bedragen¹⁾.

Voor het doel, dat wij hier nastreven, n.l. een vergelijking tussen de jaren van oorlog en die van vrede, is het weer minder ernstig, dat de cijfers eventueel te laag zijn en in verschillende mate voor de verschillende landen. Want het gaat dan in de eerste plaats om het vergelijken van cijfers voor verschillende perioden en hetzelfde land. De vraag waarvoor men dan komt te staan, is, of de technische ontwikkeling gedurende de oorlog een andere is dan daarvoor of daarna. Er zijn zowel voor de zienswijze, dat de ontwikkeling dan langzamer is, als dat zij sneller is enige argumenten aan te voeren. Aan de ene kant verwaarloost men de productiemiddelen gedurende de oorlog enigszins, aan de andere kant echter schrijdt de techniek vaak onder de druk van de oorlogsomstandigheden sneller voort. Overigens is het vooral van belang, dat het bij onze cijfers gaat om bijv. de capaciteitsvergroting van het gehele spoorwegmaterieel, d.w.z. van een verzameling objecten van zeer uiteenlopende leeftijd. Daardoor is het waarschijnlijk, dat deze vergroting zeer geleidelijk geschiedt en dat reeds uit dien hoofde het verschil tussen verschillende perioden niet groot kan zijn.

De betekenis van een individueel kapitaalgoed is ook afhankelijk van het aantal jaren, dat dat goed nog aan de productie zal kunnen deelnemen, dus — in tegenstelling zinnig — van de leeftijd. Wanneer nu de leeftijdsverdeling bijv. na de oorlog aanzienlijk zou afwijken van die vóór de oorlog, zou men daarvoor eveneens moeten corrigeren. Het is echter niet zeker, dat de invloed van de oorlog op de leeftijd zo groot is. Voorzover de achteruitgang in de kapitaalgoederenvoorraad gedurende de oorlog het gevolg is van verwoestingen, kunnen wij aannemen, dat deze evenzeer plaats hebben bij nieuwe als bij oude kapitaalgoederen en dat daardoor de leeftijdsopbouw niet systematisch zal worden beïnvloed. Voorzover de achteruitgang is toe te schrijven aan verwaarlozing liggen de zaken natuurlijk anders. Dit is bijv. bij de huizen voorraad het geval. Daarbij zijn echter de leeftijden veelal zo groot in vergelijking tot de duur van de oorlog, dat ook hier dit verschijnsel geen ernstige gevolgen kan hebben voor de bruikbaarheid der cijfers.

Wel dienen wij ons er van bewust te zijn, dat onze cijfers alleen betrekking hebben op een aantal van de langlevende kapitaalgoederen en niet op de belangrijke component van het kapitaal van een natie dat de voorraden grondstoffen, halfabrikaten en verbruiksgoederen vormen. Wij zullen daarover nog spreken.

Wij willen thans enige der cijfers vermelden, die zich uit het Maandschrift-artikel laten afleiden. Daar de oorlog 1914—1918 vier jaar heeft geduurd, hebben wij gemakshalve alle cijfers berekend voor perioden van vier jaar. In nevenstaande tabel zijn nu de gemiddelde procentuele stijgingspercentages voor alle beschouwde kapitaalgoederen tezamen weergegeven en wel afzonderlijk voor elk der landen en voor de drie beschouwde perioden.

¹⁾ Voor Frankrijk, het enige land, waarvoor wij eveneens gegevens hebben gevonden, is de trekkracht der locomotieven inderdaad even sterk toegenomen als in de Verenigde Staten.

Procentuele wijziging per vier jaar in de voorraad van enige soorten kapitaalgoederen tezamen:

	Duits-land	Frankrijk	Groot-Britannië	Nederland	Verenigde Staten	Zweden
Vóór 1914	14,8	12,4	11,2	13,6	15,2	18,4
Na 1918	16,4	17,2	11,2	13,2	9,2	10,4
Gemiddeld	15,6	14,8	11,2	13,4	12,2	14,4
Van 1914-1918	-0,2	-5,8	1,5	6,1	9,2	8,8
Nadelig verschil	15,8	20,6	9,8	7,3	3,0	5,6
Idem in „jaren“	4	6	3½	2	1	1½

In de laatste regel van deze tabel is het aantal jaren van vredesontwikkeling vermeld, dat overeenkomt met het berekende nadelige verschil tussen de periode 1914-1918 en het gemiddelde der vredesjaren. Zoals men ziet, is dit aantal jaren het grootst voor Frankrijk, waar de vorige oorlog dan ook de grootste verwoestingen heeft aangericht. Dan volgen de beide andere oorlogvoerende Europese landen. De neutrale landen Nederland en Zweden hebben een nog geringer achterstand, terwijl de Verenigde Staten, die slechts kort in de oorlog waren en ook geen last van blokkade e.d. hadden, een nog lager cijfer te zien geven. Bij de Duitse cijfers is te bedenken dat geen rekening is gehouden met de door het verdrag van Versailles geëiste uitlevering van kapitaalgoederen. Zou men dit wel doen, dan zou men voor Duitsland een achterstand van ongeveer 5 jaar verkrijgen.

De verkregen cijfers zijn in verschillende opzichten minimum-cijfers. Er werd reeds op gewezen, dat met de achteruitgang in kwaliteit geen rekening kon worden gehouden, evenmin als met een verhoging van de gemiddelde leeftijd, welke een soortgelijk effect heeft. Bovendien moet worden aangenomen, dat de gevolgen van de oorlog voor de handelsvoorraden aan grondstoffen, halfabrikaten en verbruiksgoederen ernstiger zijn. Daarover staan in het geheel geen cijfers ter beschikking. Teneinde de orde van grootte te schatten van de betekenis dezer vermogensintering kunnen wij slechts uitgaan van de cijfers betreffende de samenstelling van het Amerikaanse volksvermogen. Daarbij nemen wij dus maar aan, dat de verhoudingen tussen de waarde der vaste kapitaalgoederen hierboven beschouwd en de handelsvoorraden voor de verschillende landen van ongeveer dezelfde orde van grootte zijn. Voor 1912 (het laatst bekende cijfer vóór 1914) worden de volgende cijfers vermeld. De waarde, in milliarden \$, van de hieronder vermelde componenten bedroeg:

Veestapel	6,2
Spoorwegen	16,1
Handelsvoorraden	21,5

De overige componenten zijn op andere wijze ingedeeld dan in het Maandschrift-artikel en daarom voor ons doel onbruikbaar.

Indien wij aannemen, dat de zoëven bedoelde voorraden tot op de helft zijn ingeteerd, zouden wij uit dien hoofde een achteruitgang van het nationale vermogen vinden van 6 pCt., terwijl een achteruitgang in de veestapel, de fabrieksinstallaties, de verkeersmiddelen en de huizen van 15 pCt. — het cijfer, dat wij voor de oorlogvoerende Europese landen vonden — zou corresponderen met een achteruitgang van 4 pCt. in het gehele nationale vermogen²⁾. Daaruit ziet men, dat de intering op de voorraden grondstoffen, halfabrikaten enz. van groot belang is.

Intussen zijn de cijfers hierboven voor de langlevende kapitaalgoederen gevonden, waarschijnlijk toch lager dan menigeen zou hebben vermoed. In overeenstemming daarmee kan men vaststellen, dat de hoeveelheid arbeid, die nodig is geweest voor de wederopbouw van

²⁾ Deze percentages zijn zo laag, omdat in het totale nationale vermogen der Verenigde Staten de waarde van de grond een belangrijk aandeel heeft. Het komt ons echter slechts op de verhouding aan.

Frankrijk na 1918, overeenkomt met 34 pCt. van de jaarlijks aangewende arbeid in het gehele productieproces; gemiddeld is in de ongeveer 7 jaar, die met de wederopbouw waren gemoeid, dus beslag gelegd op 5 pCt. van de productieve krachten³⁾.

De vraag kan dan verder worden gesteld, of na de huidige oorlog eveneens met zulke betrekkelijk „gunstige“ cijfers kan worden gerekend (men vergeve mij deze zonderlinge uitdrukkingswijze).

Daartoe zou men moeten zijn ingelicht over de schade aan langlevende goederen, die in deze oorlog is aangebracht. Over dit onderwerp zijn natuurlijk niet anders dan zeer grove speculaties mogelijk. Bij gebrek aan beter willen wij er een wagen. De oorlogsuitgaven van Duitsland, Groot-Britannië en de Verenigde Staten bedroegen in de eerste drie oorlogsjaren zeer globaal het dubbele van wat ze, nominaal, in de vorige oorlog als geheel waren. De nationale inkomens bedroegen echter ook ongeveer het dubbele van wat ze gemiddeld in de vorige oorlog waren. In verhouding tot de productieve krachten van deze landen, zo kan men dus zeggen, werd in de drie eerste jaren van de huidige oorlog dus evenveel aan de oorlog ten koste gelegd als in de vorige oorlog in vier jaar. Wanneer de „productiviteit“ van het vernielen en van het opbouwen in dezelfde verhouding zijn gestegen sinds de vorige oorlog, zou men kunnen verwachten dat de opbouw ook $4/3 \times$ zo lang zou duren als voorheen, voor de schade van de eerste vier jaren en naar rato voor de verdere duur van deze oorlog. Het spreekt wel vanzelf, dat dergelijke speculaties slechts de orde van grootte van de verschijnselen enigermate kunnen benaderen.

Het verband tussen de verliezen aan kapitaalgoederen en de daaruit volgende achteruitgang van het welvaartspeil is een vraagstuk van zodanige aard, dat de behandeling daarvan een afzonderlijk artikel zou vergen.

J. TINBERGEN.

³⁾ Ik ontleen deze cijfers aan een mij ter beschikking staande berekening van Ing. A. L. G. M. Rombouts.

HET REEDERIJBEDRIJF.

Inleiding.

Is het, in wat wij gewend zijn „normale tijden“ te noemen, al vrij riskant zich te wagen op het gladde ijs eener prognose ten aanzien van de vermoedelijke toekomstige ontwikkeling van bepaalde onderdelen van het bedrijfsleven — de werkelijkheid speelt maar al te vaak een even grillig als onberekenbaar spel met welhaast onaantastbaar lijkende theoretische stellingen —, het doen van voorspellingen omtrent den te verwachten „gang van zaken“ na den oorlog is op dit oogenblik even voorbarig als onvruchtbaar. Voorbarig en onvruchtbaar, omdat niemand ook maar bij benadering kan gissen hoe wij, d.w.z. de menschheid in haar geheel, er aan toe zullen zijn, wanneer eenmaal het oorlogsgebeuren tot het verleden behoort. En toch geven de meesten onzer zich aan dergelijke ijdele, immers in wezen nuttelooze, bespiegelingen, bewust, maar vaker nog onbewust, over. Wij koesteren allen bepaalde verwachtingen ten aanzien van de toekomst. De meesten verwachten nu wel niet de spreekwoordelijk vette jaren, die immers steeds op de magere volgen, maar dan toch een tijdperk, waarin men zich zal kunnen herstellen van allerlei ontbering, die nu eenmaal inhaerent is aan oorlogstijd en waaronder men in de achterliggende jaren heeft geleden. Men maakt toekomstplannen — wanneer doet de mensch dit niet — en gaat uit van de vooronderstelling, dat allerlei weer mogelijk zal zijn, indien eerst de oorlog maar voorbij is. Dit geldt voor het particuliere, zoo goed als voor het bedrijfsleven. De ondernemers zitten niet bij de pakken neer, het initiatief is allerminst geschokt door de huidige gebeurtenissen en de ondernemingszin, d.w.z. het vertrouwen in

de toekomst, zou nog sterker tot uitdrukking komen, indien de gevolgen van den oorlog zich niet zoo tastbaar deden gevoelen en veel onmogelijk hebben gemaakt. En dit vertrouwen in de toekomst is goed, want ook deze oorlog zal eenmaal tot het verleden behooren en men zal opnieuw de hand aan den ploeg kunnen slaan en opbouwen wat vernield werd en verloren ging. Gezond initiatief vindt vroeger of later zijn belooning. De voorwaarden voor welslagen zijn in wezen steeds dezelfde en slechts zij, die deze voorwaarden verwaarloozden, komen sneller dan zij, misleid door wat niet was dan schijn, verwachtten, bedrogen uit.

Wanneer wij na deze korte inleiding tot ons onderwerp komen, dan is het duidelijk, dat wij geen profetische gaven pretendeeren. De werkelijkheid is trouwens in al haar nuchterheid steeds romantischer dan de rijkste verbeelding en het is ons dan ook niet te doen om een toekomstbeeld te ontwerpen, maar veeleer om een oogenblik stil te staan bij enkele concrete feiten en de aandacht te vestigen op bepaalde tendenzen en verschijnselen, waardoor eenig inzicht in de ontwikkeling gedurende het jongste verleden en — naar analogie — wellicht ook in de naaste toekomst kan worden verkregen.

De toekomst van het reederijbedrijf.

Hoe denkt men zich de toekomst van het reederijbedrijf? Voor den buitenstaander klinkt deze vraag welhaast naïef. Hij weet, dat de voorraden allerwegen, voorzover niet reeds uitgeput, in snel tempo verminderen. Aan dit interingsproces ontkomt geen land ter wereld, om het even of het direct of middellijk bij het krigsbedrijf betrokken is. En wat ligt nu meer voor de hand dan dat deze voorraden, na den oorlog, weer zoo snel mogelijk op peil worden gebracht. Voor den aanvoer van overzee zijn schepen noodig. Veel ruimte is verloren gegaan; naar hetgeen straks, als de vijandelijkheden gestaakt worden, over is gebleven, zal groote vraag zijn. En groote vraag impliceert loonend, om niet te zeggen lucratief, emplot. Hoe denkt men zich de toekomst van het reederijbedrijf? De buitenstaander heeft zijn antwoord gereed — ziet u maar eens één oogenblik naar de beurs — het gaat een goeden tijd tegemoet.

Natuurlijk wéét men wel, dat ditmaal alles anders gaat dan tijdens den vorigen wereldoorlog, dat ook de feitelijke omstandigheden hier te lande en elders fundamenteel verschillen, maar men herinnert zich de gouden jaren van weleer en redeneert ietwat simplistisch, dat een schip na den oorlog een zóo waardevol bezit is, dat den reeder weinig — anders dan goeds — kan passeeren.

Met welke feiten dient men, bij de beoordeeling der toekomstige perspectieven voor het reederijbedrijf, rekening te houden? Allereerst hiermede, dat na den oorlog de resterende ruimte in overleg met een overeenkomstig de aanwijzingen der Regeering zal moeten worden gebruikt om de voorraden wederom op peil te brengen. Het zal dus niet zoo zijn, dat de reeder vrij is, zijn schepen daarheen te dirigeren, waar zij het voordeeligst emplot vinden. De Regeering — en dit is, wil het bedrijf in stand worden gehouden, een onafwijsbare eisch — zal zoodanige vergoeding moeten geven, dat rente op kapitaal en afschrijving op de vloot worden verdiend. Van een *lucratieve* exploitatie, zooals tijdens en onmiddellijk na den vorigen oorlog mogelijk was, zal ditmaal echter geen sprake zijn. Alle gedachten aan gouden tijden en winsten dient men — en dit geldt al weder in het bijzonder den buitenstaander — uit het hoofd te zetten, want afgezien van het niveau, waarop het vrachtenpeil door de Regeering — in overleg met de reederijen — zal worden vastgelegd, en dat zeer zeker geen overmatige overschotten zal laten, zal ook de fiscus zijn waarlijk niet gering deel van hetgeen overschiet opeischen.

Wat er tenslotte van onze koopvaardijvloot bij het beëindigen der oorlogshandelingen rest, valt nog niet te zeg-

gen. Is dit een voorshands onbekende factor, maar al te goed bekend zijn de moeilijkheden om thans schepen te bouwen. Deze moeilijkheden zullen allerminst onmiddellijk na den oorlog tot het verleden behooren. Eér de wereldhandelsvloot wederom op het vóóroorlogsch peil is gebracht, gaat na den oorlog nog wel eenigen tijd heen. En dan zijn er óók de sterk gestegen bouwkosten, die zich weliswaar niet blijvend op het huidig niveau zullen bewegen, maar toch minder snel zullen dalen dan zij in de achterliggende oorlogsjaren zijn gestegen. Men zal voorts goed doen, zich geen overdreven voorstellingen te maken van de, na den oorlog, te ontvangen vergoedingen voor het gebruik van schepen gedurende de oorlogsjaren. Wel zal straks blijken, dat, voorzover niet verloren gegaan, de schepen door een zeer intensieve exploitatie enerzijds, gebrekkig onderhoud en tot het allernoodzakelijkste beperkte reparaties anderzijds, er niet op vooruit zijn gegaan en dat in vele gevallen een omvangrijke „overhaul” noodig zal zijn om de schepen wederom terug te brengen in den staat, waarin de Nederlandsche reeder gewend is zijn schepen te onderhouden.

Zoo zien wij dus een door oorlogsgeweld verminderde vloot, die, voor een grooter gedeelte dan weleer, zal bestaan uit oudere, meer „uitgevaren” schepen dan waarover het Nederlandsche reederijbedrijf bij het betrekken van ons land in den oorlog, welhaast drie jaar geleden, de beschikking had. Ook den eersten tijd na den oorlog moet men, zooals gezegd, rekenen met hooger bouwkosten en een sterke bezetting der werven, d.w.z. een langer levertijd dan waaraan men vóór den oorlog gewend was. De reeder ziet zich dus geplaatst voor de noodzaak van krachtiger afschrijvingen in de toekomst, terwijl de vervanging zelve in vele gevallen slechts mogelijk zal zijn, indien den reederijen de daartoe benodigde middelen via de kapitaalmarkt dan wel van regeeringswege ter beschikking worden gesteld. De fiscale eischen zullen nog jaren lang hun invloed doen gelden. In hoeverre subsidies elders den strijd om het bestaan der niet-gesubsidieerde bedrijven zullen verzwaren, onttrekt zich aan de beoordeeling. Dat het subsidiestelsel na den oorlog geheel zou verdwijnen, lijkt nauwelijks waarschijnlijk.

Men zal overigens goed doen, óók terdege rekening te houden met de algemeene verarming, die zich na den oorlog onvermijdelijk zal openbaren en die zich, nadat de meest dringende behoeften zijn bevredigd, zal weerspiegelen in een achteruitgang van den wereldhandel met alle daaruit voor de wereldscheepvaart voortvloeiende gevolgen. Het is psychologisch verklaarbaar, dat velen zich gouden bergen voorstellen van de „opleving” na den oorlog, maar wij vreezen, dat deze optimisten door de harde feiten, spoediger dan zij vermoeden, ontluicht zullen worden. Wij zullen goed doen ons te vereenzelvigen met de gedachte, dat jarenlange noeste arbeid gepaard aan groote soberheid noodig zullen zijn, teneinde de geleden verliezen goed te maken. Dit geldt natuurlijk niet slechts voor ons land, maar voor de geheele wereldhuishouding.

En deze laatste zinsneden bevatten tevens onze prognose! Er is o. i. geen aanleiding om ten aanzien van de toekomst van het reederijbedrijf al te hooggespannen verwachtingen te koesteren. Er zullen vele en groote moeilijkheden te overwinnen zijn. Reden tot pessimisme is er evenmin. Nederland is een land van zeevaarders „par droit de naissance” en hetgeen in het verleden gepresteerd werd, is een waarborg voor de toekomst. Zoo zal het Nederlandsche reederijbedrijf ook in de toekomst zijn belangrijke rol in het economisch bestel vervullen. Hieraan twijfelen wij geen oogenblik, maar wij meenden goed te doen een waarschuwend woord te doen hooren tegen al te lichtvaardig optimisme, dat in de kringen der „on-ingewijden” veelvuldig kan worden beluisterd.

C. VERMEY.

BOEKBESPREKINGEN.

De Geld- en Kapitaalmarkt, door Dr. H. M. H. A. van der Valk, Hoogleraar aan de Rijks-Universiteit te Utrecht. (Arnhem 1942; G. W. van der Wiel & Co.).

De economische literatuur in ons land vertoonde, nog tot voor korten tijd, een aantal merkwaardige hiaten. Voor tal van onderwerpen van eenigszins algemeen aard, waarvan men kon verwachten, dat in een land als het onze met zijn levendige belangstelling voor economische vraagstukken een goede handleiding beschikbaar zou zijn, waren de student en de belangstellende leek op buitenlandsche literatuur aangevezen. Dit was zeker niet toe te schrijven aan de omstandigheid, dat er in ons land geen economen waren, die niet tot het schrijven van een dergelijk boek in staat zouden zijn. Integendeel, ik kan mij eerder voorstellen, dat het verschijnsel moet worden toegeschreven aan de groote talenkennis en de belezenheid van den kring onzer vak-economen. Ik stel mij voor, dat menigeen zich heeft laten weerhouden van het schrijven van een boek over algemeene economische vraagstukken juist door een zekeren schroom, dat een dergelijk boek zich voor een gedeelte zou kunnen beperken tot een hergroepering en een samenvatting van hetgeen de schrijver reeds verspreid in de Duitse, Engelsche, Amerikaansche en misschien ook Zweedsche en Italiaansche literatuur was tegengekomen. Met dat al was deze toestand zeer te betreuren. De student was nu ook zijnerzijds verplicht diezelfde buitenlandsche literatuur voor een groot gedeelte door te werken om zich een kennis eigen te maken, die in een saamgevatte vorm veel moeite had kunnen besparen, terwijl de ontwikkelde leek, die uiteraard den weg in de buitenlandsche vak-literatuur niet zoo gemakkelijk kan vinden, bleef aangewezen op een enkel boek, dat op grond van een recensie of prospectus toevallig op zijn tafel verzeild geraakte en dat dikwijls een zeer eenzijdigen kijk op het bestudeerde vraagstuk gaf. Juist waar het problemen geldt, die weliswaar een groote mate van theoretische kennis veronderstellen, maar daarbij tevens licht willen werpen op bepaalde institutionele verhoudingen, heeft de buitenlandsche literatuur bovendien vaak dit bezwaar, dat zij zich voornamelijk beperkt tot beschouwingen over de toestanden in het eigen land, waardoor allicht de indruk ontstaat, dat deze op zichzelf toch altijd min of meer willekeurige verhoudingen, die in ieder geval sterk historisch gebonden zijn, een algemeen karakter zouden bezitten.

Het is derhalve een verheugend verschijnsel, dat in de laatste jaren verschillende geschriften in ons land zijn verschenen, die ieder op hun terrein dit tekort aan goede vak-literatuur aanvullen. Ik denk daarbij vooral aan een aantal belangrijke dissertaties en voorts ook aan de reeks van publicaties, die onder toezicht van het Nederlandsch Economisch Instituut het licht hebben gezien.

Prof. Van der Valk, die zich in dit opzicht reeds verdienstelijk heeft gemaakt door zijn boek over de werking van de egalisatiefondsen, heeft thans opnieuw de rij der moderne goede Nederlandsche economische vak-literatuur verrijkt met een geschrift over de geld- en kapitaalmarkt. Van een doublure van de reeds bestaande literatuur — waarbij ik in het bijzonder denk aan de bekende handboeken van Prof. Mr. Dr. G. M. Verrijn Stuart over „Geld- en Crediet” en „Bankpolitiek”, waarvan nog onlangs een 5e en een 6e druk zijn verschenen — is geen sprake. Daarvoor is de opzet te zeer verschillend. Het doel, dat Prof. Van der Valk voor oogen had, was niet zoozeer het geven van een uiteenzetting van de verschillende geld- en bankstelsels en evenmin het geven van een dogmen-historisch overzicht der geld- en crediettheorieën dan wel het toetsen van een aantal moderne theoretische beschouwingen op dit gebied aan de feitelijke toestanden en het beantwoorden van de vraag, in hoeverre institutionele omstandigheden den vaak zeer abstracte beeld van deze theorieën aantasten. Daarbij is de schrijver er in geslaagd de vraagstukken

zoo helder en eenvoudig voor te stellen, dat zijn boek niet alleen voor studenten in de economie maar ook voor ontwikkelde leeken, die niet geheel vreemd staan tegenover deze zijde van het economische leven, volkomen begrijpelijk kan worden geacht. Zeer zeker geldt dat voor de eerste acht hoofdstukken, waarin achtereenvolgens worden behandeld het proces van sparen tot investeren, de crediet-bemiddelende en de geldscheppende functie der banken, het centrale bankwezen, het vraagstuk der verhoudingen en de regeling van het credietvolume door de zoogenaamde open marktpolitiek, gevolgd door een beschrijving en een karakteristiek van de geldmarkt en een uiteenzetting van de financiering van het bedrijfsleven door banken en participatie-maatschappijen.

Bij dit alles is in het bijzonder aandacht besteed aan het verband tusschen inkomen, verbruik en besparingen in dynamische volkshuishoudingen. Schrijver geeft daarbij een uiteenzetting van het vraagstuk van de zoogenaamde gelijkheid van besparingen en investeringen, waarbij hij de ex-ante en ex-post analyse van de Zweedsche economen volgt. Besproken worden: de vergrooting van het aanbod van kapitaal door credietschepping, het verschijnsel van oppotten en ontpotten en de beteekenis van het onderscheid van netto- en bruto-investeringen voor de kapitaalmarkt. Aandacht wordt gewijd aan den invloed, die de particuliere banken en achter deze de centrale bank op het proces van toeneming en afnemering van de totale effectieve geldhoeveelheid hebben. Schrijver wijst erop, hoe de mogelijkheden van geldcreatie afhankelijk zijn van verschillende institutionele omstandigheden, die lang niet voor alle landen en bankstelsels hetzelfde zijn en hoe ook de beperkingen, waaraan de centrale banken zijn gebonden, in de verschillende landen uiteenloopen. Voor het verloop van de conjunctuur zijn deze verschillen herhaaldelijk van beslissende beteekenis gebleken. Wat de particuliere banken betreft, zijn uiteraard van groot belang de wettelijke en feitelijke verhoudingen, die tusschen de deposito's en de kasvoorraden in acht moeten worden genomen of plegen te worden genomen, terwijl voor de centrale banken de ontwikkeling van de open marktpolitiek tot een zelfstandige factor bij de beïnvloeding van de totale effectieve geldhoeveelheid, van de grootste beteekenis moet worden geacht.

Schrijver toont steeds een open oog te hebben voor het organische verband, dat bestaat tusschen de ontwikkelingsverschijnselen op onderling dikwijls schijnbaar onafhankelijke gebieden van het economische leven. Het verschillende karakter van de geld- en kapitaalmarkt in landen als Duitsland en Engeland, de ontwikkeling in deze landen gedurende den loop der jaren, zijn nooit op zichzelf beschouwd, maar steeds is, zij het vluchtig, de algemeene economische achtergrond aangeduid. Deze eerste acht hoofdstukken vormen een zeer evenwichtige en synthetische inleiding tot het geheele complex van vraagstukken van geld- en credietwezen.

In het negende hoofdstuk over de kapitaalmarkt en de economische orde gaat de schrijver een stap verder. Terwijl in de voorafgaande hoofdstukken getracht wordt ook den niet-deskundigen lezer een inzicht te geven in den samenhang der verschijnselen, richt de schrijver in het 9e hoofdstuk zich meer direct tot degenen, die reeds een niet onbelangrijke kennis van de wetenschappelijke literatuur over dit onderwerp bezitten. Ik vrees, dat bij sommige lezers hier nog wel eens de wensch naar een uitvoeriger verklaring van technische termen en een iets wijdooper uiteenzetting van de besproken economische theorieën zal opkomen.

Overigens is dit hoofdstuk daardoor zeker niet het minst belangrijk. De schrijver behandelt hierin de vraag, in hoeverre het geïdealiseerde beeld van de maatschappij, dat von Boehm-Bawerk ons geeft, afwijkt van de werkelijkheid. Is het waar, dat er een algemeene markt is, waar het kapitaal wordt aangeboden? Zeer zeker is dat niet het

geval en de gevolgen daarvan zijn van het grootste belang voor tal van problemen, zooals over-investeering in tijden van opgaande conjunctuur en machtsconcentratie van het economische leven in handen van enkelen, zooals deze niet alleen in de Vereenigde Staten maar ook in België en Duitschland heeft plaatsgevonden. Daartegenover staat dan weer het toenemend ingrijpen van den Staat met de daaruit weer voortvloeiende gevolgen: minder kapitaal-intensieve productie, meer economische differentiatie, afsluiting van het buitenland. Ook de uitbreiding van maatregelen van socialen aard in den ruimsten zin van het woord en de steeds zwaarder wegende belastingpolitiek hebben hun invloed op de kapitaalmarkt doen gelden. Eerst wanneer men het crediet-apparaat in de verschillende landen projecteert tegen dezen feitelijken achtergrond is men in staat zich een oordeel te vormen over tal van vraagstukken van conjunctureelen en structureelen aard. Op deze wijze ontstaat tevens een wisselwerking tusschen theorieën, die van bepaalde abstracties uitgaan — zooals die van Haytrey en Hayek, maar ook die van Haberler en Keynes —, en de werkelijkheid, waardoor niet alleen een beter begrip van deze werkelijkheid ontstaat maar ook de theorie kan worden aangevuld en ontwikkeld.

In het laatste hoofdstuk, dat als afronding van de voorafgaande beschouwing kan gelden, gaat de schrijver de beteekenis na van de combinatievorming op de Nederlandsche kapitaalmarkt voor den omvang en de aanwending der besparingen. Typeerend is de relatief steeds toenemende invloed van institutioneële beleggers, waardoor niet alleen een sterke machtsconcentratie op de kapitaalmarkt ontstaat maar, wat niet minder belangrijk is, ook de richting van de beleggingen sterk wordt beïnvloed. De afkeer van zoogenaamde riskante objecten en de zucht naar veiligheid leidt tot tweeerleij conclusies: in de eerste plaats de noodzakelijkheid van een formeele herziening van de beleggingspolitiek der institutioneële beleggers en in de tweede plaats erkenning van het sociaal-economische verschijnsel, dat een meer dan proportioneele toeneming van de vaste rente dragende beleggingen deze hoe langer hoe meer maakt tot een „gemeenschappelijk dragen” van risico's, die nu eenmaal inhaerent zijn aan het economische leven en die derhalve des te sterker op de gemeenschap zullen moeten gaan drukken naarmate de kring van personen en instellingen, die deze privaat-huishoudkundig voor hun rekening willen nemen, kleiner wordt.

Afgezien van de waarde, die het boek, zooals het daar voor ons ligt, heeft om den leergierigen lezer inzicht te verschaffen in een bepaald onderdeel van het economische leven, heeft het voor mij nog een andere aantrekkelijke kant. Ik stel mij voor, dat dit boek zich uitstekend leent voor hoogleeraren om als uitgangspunt te dienen voor een verdere analyse van een aantal meer gedetailleerde vraagstukken en voor een meer uitvoerige uitwerking van de historische ontwikkeling in de verschillende landen. Wanneer men dit boek beschouwt als een propaedeuse, lokt het als het ware vanzelf om onderwerpen, die door den schrijver slechts even zijn gesuggereerd, dieper te behandelen en om tegenstellingen tusschen de ontwikkeling in de verschillende landen aan de hand van uitvoerig cijfermateriaal en bestaande monografieën verder uit te werken. Dat de schrijver blijkens zijn voorwoord door de noodzaak van papierbesparing de verleiding heeft moeten weerstaan om zelf tot zulke uitwijdingen over te gaan acht ik slechts een voordeel. Het boek was dan te lijvig geworden voor een breede lezerskring. En voor alles is het wenschelijk, dat juist na de zeer wezenlijke veranderingen in de feitelijke toestanden gedurende de laatste decennia en na de snelle ontwikkeling van de theorie, de diepere beteekenis van deze verschijnselen en de grondslagen van deze theorieën in zoo groot mogelijken kring duidelijk worden, een doel, dat met dit boek volkomen is bereikt.

S. POSTHUMA.

OVERHEIDSMAATREGELEN OP ECONOMISCH GEBIED.

HANDEL EN NIJVERHEID.

Betalingsverkeer met het buitenland. Nadere regelingen inzake het betalingsverkeer met het Gouvernement-Generaal Polen en Roemenië. (E. V. 18/12/42, pag. 1519; Stct. No. 240).

Handel. Verplichte inschrijving bij het Bureau voor de Metalenverwerkende Industrie van handelaren in gebruikte electrotechnische artikelen. Beperking van de aflevering door fabrikanten van electriche gloeilampen. (E. V. 18/12/42, pag. 1518; Stct. No. 243).

Industrie. Het repareren van zekeringen is thans aan vergunning, waarbij bepaalde eischen inzake deugdelijkheid der reparatie worden gesteld, gebonden. Goedkeuring van een steunregeling voor de draad- en aanverwante industrie. Aanvullende bepalingen inzake toepassingsverboden voor non-ferrometalen. Besluit, waarbij het vestigen, overdragen of uitbreiden van filmbedrijven aan vergunning van het Departement voor Volksvoorlichting en Kunsten is gebonden. (E. V. 18/12/42, pag. 1519 en 1520; Stct. Nos. 242 en 243).

Nederlandsche Coöperatieve Raad. Besluit inzake aanvulling van de Statuten van den Nederlandschen Coöperatieve Raad met betrekking tot een overgangsregeling inzake de bijdragen der leden in de kosten over de jaren 1942 en 1943. (E. V. 18/12/42, pag. 1518; Stct. No. 244).

Organisatie Bedrijfsleven. Wijziging in de onderverdeling van de vakgroep Woninginrichting, waarbij de ondervakgroep Detailhandel in Schilderijen wordt vervangen door een ondervakgroep Detailhandel in Platen en Lijsten en een nieuwe ondervakgroep Detailhandel in Antiquiteiten wordt ingesteld. De ondervakgroep Detailhandel in Muziek en Muziekinstrumenten heet voortaan Detailhandel in Muziekinstrumenten, waarbij de hierbij georganiseerde handel in muziek niet meer onder deze ondervakgroep valt. Wijziging in de organisatie van de houtindustrie Naamsverandering bij de vakgroep Detailhandel in Boeken, Kantoorbenodigdheden en Postzegels tot Detailhandel in Kantoorbenodigdheden en Postzegels, waarbij derhalve de detailhandel in boeken of tijdschriften, alsmede het uitleenbedrijf van deze artikelen niet langer aan deze vakgroep georganiseerd is. (E. V. 18/12/42, pag. 1518, 1519 en 1520; Stct. Nos. 242 en 244).

Prijsregelingen. Nadere prijsvoorschriften met betrekking tot gebruikte botervaten, verplichte prijsaanduiding bij detailverkoop van bloemen, maximumverkooprijzen voor kwark, aanvulling van de prijsregeling voor ruwe vellen, prijsregeling voor de fabrikanten van kerftabak, vaststelling van verkooprijzen voor prentbriefkaarten, besluit inzake maximum-huurrijzen voor locomobielen. (E. V. 18/12/42, pag. 1518, 1519 en 1520; Stct. Nos. 242, 243 en 244; Voedselvoorzieningsblad No. 45, d.d. 10/12/42).

LANDBOUW EN VOEDSELVOORZIENING.

Sierteelt. Instelling van een stookverbod voor de sierteelt, behoudens door de Rijkstuinbouwconsulenten in bepaalde gevallen verleende vergunning (E. V. 18/12/42, pag. 1520; Stct. No. 241).

Zuivel. Intrekking van een aantal zuivelbesluiten i.v.m. de verordenende bevoegdheden der verschillende Bedrijfschappen op dit gebied. (E. V. 18/12/42, pag. 1518; Stct. No. 242).

VERKEER.

Omzetbelasting. Resolutie inzake de heffing der omzetbelasting bij zgn. statiegeld, waarbij dit deel uitmaakt van den verkooprijzen, waarover omzetbelasting is verschuldigd. (E. V. 18/12/42, pag. 1518).

STATISTIEKEN.

DE NEDERLANDSCHE BANK.

Verkorte balans op 21 December 1942.

Activa.		
Binnenl. wissels, promessen, enz.	{ Hfdbank. f 181.100.000 Bijbank „ 8.600.000 Agentsch. „ 2.601.000	f 192.301.000.
Papier op het buitenland	f 1.687.401.763	
Af: Verkocht maar voor de bank nog niet afgeleopen	—	1.687.401.763
Beleeningen incl. voorschotten in rekening-courant op onderpand	{ Hfdbank. f 138.746.039 1) Bijbank „ 2.696.848 Agentsch. „ 15.218.405	f 156.661.292
Op effecten, enz.	f 156.545.264 1)	
Op goederen en ceelen	116.028	156.661.292 1)
Voorschotten aan het Rijk	10.529.368	
Munt en muntmateriaal:		
Gouden munt en gouden muntmateriaal	f 902.632.121	
Zilveren munt, enz.	4.835.230	907.467.351
Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfond's	60.773.936	
Gebouwen en meubelen der Bank	4.000.000	
Diverse rekeningen	173.360.475	
		f 3.192.465.185

Passiva.

Kapitaal	f 20.000.000
Reservefond's	8.050.923
Bijzondere reserves	19.564.874
Pensioenfond's	13.205.186
Bankbiljetten in omloop	2.990.182.580
Bankassigatiën in omloop	49.753
Rek.-Courant } Van het Rijk f	
saldo's } Van anderen „	133.576.453
	133.576.453
Diverse rekeningen	7.835.416
	f 3.192.465.185

Beschikbaar dekkingssaldo	f 1.447.643.000
Minder bedrag aan bankbiljetten in omloop dan waartoe de bank gerechtigd is	3.619.107.500
Schatkistpapier, rechtstreeks bij de bank ondergebracht	145.000.000
1) Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad No. 99)	52.706.500

Verkorte balans op 28 December 1942.

Activa.		
Binnenl. wissels, promessen, enz.	{ Hfdbank. f 199.800.000 Bijbank „ 6.800.000 Agentsch. „ 1.701.000	f 208.301.000
Papier op het buitenland	f 1.741.584.130	
Af: Verkocht maar voor de bank nog niet afgeleopen	—	1.741.584.130
Beleeningen incl. voorschotten in rekening-courant op onderpand	{ Hfdbank. f 137.694.801 1) Bijbank „ 3.009.837 Agentsch. „ 15.516.371	f 156.221.009
Op effecten enz.	f 156.109.981 1)	
Op goederen en ceelen	111.028	156.221.009 1)
Voorschotten aan het Rijk	15.000.000	
Munt en muntmateriaal:		
Gouden munt en gouden muntmateriaal	f 902.602.264	
Zilveren munt, enz.	4.829.796	907.432.060
Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfond's	60.765.293	
Gebouwen en meubelen der Bank	4.000.000	
Diverse rekeningen	151.056.497	
		f 3.244.359.989

Passiva.

Kapitaal	f 20.000.000
Reservefond's	8.050.923
Bijzondere reserves	19.564.874
Pensioenfond's	13.207.117
Bankbiljetten in omloop	3.034.444.265
Bankassigatiën in omloop	89.718
Rek.-Courant } Van het Rijk f	
saldo's } Van anderen „	141.086.951
	141.086.951
Diverse rekeningen	7.916.141
	f 3.244.359.989

Beschikbaar dekkingssaldo	f 1.447.071.610
Minder bedrag aan bankbiljetten in omloop dan waartoe de bank gerechtigd is	3.617.679.024
Schatkistpapier, rechtstreeks bij de bank ondergebracht	161.000.000
1) Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad No. 99)	52.706.500

Verkorte balans op 4 Januari 1943.

Activa.

Binnenl. wissels, promessen, enz.	{ Hfdbank. f 277.500.000 Bijbank „ 4.800.000 Agentsch. „ 200.000	282.500.000
Papier op het buitenland	f 1.757.861.447	
Af: Verkocht maar voor de bank nog niet afgeleopen	—	1.757.861.447
Beleeningen incl. voorschotten in rekening-courant op onderpand	{ Hfdbank. f 132.230.787 1) Bijbank „ 2.062.393 Agentsch. „ 14.672.258	f 148.965.438
Op effecten, enz.	f 148.854.997 1)	
Op goederen en ceelen	110.441	148.965.438 1)
Voorschotten aan het Rijk	15.000.000	
Munt en muntmateriaal:		
Gouden munt en gouden muntmateriaal	f 895.079.774	
Zilveren munt, enz.	4.830.374	899.910.149
Belegging van kapitaal, reserves en pensioenfond's	60.731.823	
Gebouwen en meubelen der Bank	4.000.000	
Diverse rekeningen	136.900.736	
		f 3.305.869.592

Passiva.

Kapitaal	f 20.000.000
Reservefond's	8.050.923
Bijzondere reserves	19.564.874
Pensioenfond's	13.478.777
Bankbiljetten in omloop	3.057.110.780
Bankassigatiën in omloop	212.523
Rek.-Courant } Van het Rijk f	
saldo's } Van anderen „	179.072.934
	179.072.934
Diverse rekeningen	8.678.781
	f 3.305.869.592

Beschikbaar dekkingssaldo	f 1.407.658.031
Minder bedrag aan bankbiljetten in omloop dan waartoe de bank gerechtigd is	3.519.145.075
Schatkistpapier, rechtstreeks bij de bank ondergebracht	272.000.000
1) Waarvan aan Nederlandsch-Indië (Wet van 15 Maart 1933, Staatsblad No. 99)	52.706.500

Voornaamste posten in duizenden guldens.

Data	Gouden munt en muntmater.	Circulatie	Andere opeischb. schulden	Beschikb. dekkings-saldo	Dekkings-perc.
4 Jan. '43	895.080	3.057.111	179.285	1.407.658	28
28 Dec. '42	902.602	3.034.444	141.176	1.447.072	28,6
21 „ '42	902.602	2.990.183	133.625	1.447.643	29,5
6 Mei '40	1.160.282	1.158.613	255.183	607.042	83

Data	Totaal bedrag disconto's	Schatkist-prom. rechtstr.	Beleeningen	Papier op het buitenl.	Div. reken. (act.)
4 Jan. '43	282.590	272.000	148.965	1.757.861	136.901
28 Dec. '42	208.301	161.000	156.221	1.741.584	151.056
21 „ '42	192.301	145.000	156.661	1.687.402	173.360
6 Mei '40	9.853	—	217.726	750	150.648

DUITSCHER RIJKSBANK.

(in mill. R.M.)

Data	Goud en deviezen	Reken-bank-scheine	Andere wissels, chèques en schatkistpapier	Beleeningen
7 Dec. 1942	76,4	289,5	25.454,2	14,2
14 Nov. 1942	76,6	254,0	24.452,8	11,3
7 „ 1942	76,5	259,7	24.738,5	11,6
23 Aug. 1939	77,0	27,2	8.140,0	22,2

Data	Effecten	Diverse Activa	Circulatie	Rek.-Crt.	Diverse Passiva
7 Dec. '42	64,2	1.591,3	23.108,7	3.068,1	763,8
14 Nov. '42	51,8	1.454,9	22.031,3	2.997,2	732,4
7 „ '42	58,8	1.078,9	22.140,7	2.800,2	738,0
23 Aug. '39	982,6	6.380,5	8.709,8	1.195,4	94,2

GEZAMENLIJKE STATEN VAN DE NATIONALE BANK VAN BELGIË EN VAN DE EMISSIEBANK TE BRUSSEL.
(in mill. Francs)

Data	Goud, specie, deviezen en Reichskredit-kassen	Credit a. h. particuliere bedrijfsleven	Credit aan Staat en openbare lichamen	Overheidsfondsen	Circulatie	Postcheque-ambt	Rekening-Courant
10 Dec. '42	51.572	891	21.886	1.863	67.190	3.966	4.264
3 „ '42	50.836	603	23.059	1.630	66.976	4.047	4.310
26 Nov. '42	50.191	549	23.009	1.505	66.222	4.032	4.203
19 „ '42	49.841	533	23.212	1.457	65.885	3.991	4.369
12 „ '42	49.188	546	23.007	1.446	65.547	3.969	3.877
8 Mei '40	23.606	5.394	695	1.480	29.806	—	909

Alfabetische Index Overheidsmaatregelen op economisch gebied

(Zie voor den alfabetischen index Overheidsmaatregelen in 1942 het Jaarregister 1942, laatste bladzijde)

	Blz.		Blz.		Blz.
Belastingen	12	Prijnsregelingen	12		
Betalingsverkeer m. h. buitenland	12	Siereteelt	12		
Coöperatie	12	Zuivel	12		
Handel	12				
Industrie	12				
Omzetbelasting	12				
Organisatie bedrijfsleven	12				

Publicaties van het Nederlandsch Economisch Instituut:

6. Dr. G. Z. JOL
Ontwikkeling en organisatie der Nederlandsche brouwindustrie (f 4,20)*
7. Dr. A. J. VERHAGE
De handel in bloembollen (f 3,15)
8. Dr. A. TREEP
De betrekkingen tusschen banken en industrie in Frankrijk (f 4,20)*
9. Mej. Dr. ROSA PHILIPS
De invloed van de Braziliaansche koffieverdedigingspolitiek op de koffie-importen der
hoofdconsumptielanden (f 2,10)*
10. Ir. A. BAARS en Dr. H. M. H. A. VAN DER VALK
Seizoensbewegingen in het economisch leven van Nederland (f 1,55)*
11. Dr. J. C. M. VAN RHEE
De betrekkingen tusschen banken en industrie in Zwitserland (f 3,65)*
12. HENRI REUHLIN M. A.
Werkverruiming en haar gevolgen voor volkshuishouding en overheidsfinanciën (f 1,05)*
13. Dr. H. M. H. A. VAN DER VALK
Economische politiek in België in de depressie (f 1,05)*
14. Dr. W. L. VALK
Conjunctuurdiagnose (f 6,30* geb., f 5,25* gekart.)
15. CH. GLASZ
Hypotheekbanken en Woningmarkt in Nederland (f 1,55)*
16. Ir. J. W. BONEBAKKER
De Scheepsbouwnijverheid in Nederland (f 1,55)*
17. F. WEINREB
Statistische bepaling van de vraagcurve. Toepassing op de Nederlandsche vraag naar
suiker (f 3,15)*
18. Dr. E. VAN DER WIEL
De betrekkingen tusschen banken en industrie in Zweden (f 2,60)*
19. Dr. J. J. J. DALMULDER
On econometrics (f 2,65* geb., f 1,55* ingen.)
20. Dr. T. KOOPMANS
Linear regression analysis of economic time series (f 3,15* geb., f 2,10* ingen.)
21. Dr. W. L. VALK
Production, pricing and unemployment in the static state (f 3,15* geb., f 2,10* ingen.)
22. Dr. H. J. FRIETEMA
Productie en prijsvorming op de Engelsche markt van Nederlandsche, Deensche en kolo-
niale boter (f 3,15)*
23. Dr. Ir. A. BAARS
Openbare werken en conjunctuurbeweging (f 2,10)*
24. Dr. Ir. F. J. C. VAN DER SCHALK
Een analyse van de arbeidsproductiviteit in Nederland (f 2,60)*
25. Dr. L. R. W. SOUTENDIJK
Methoden tot het vaststellen van den omvang der besparingen (f 2,60)*
26. J. VAN DER WIJK
Inkomens- en Vermogensverdeling (f 2,60)*
27. Dr. T. KOOPMANS
Tanker freight rates and tankship building (f 3,15* geb., f 2,10* ingen.)
28. Overzicht van de ontwikkeling der handelspolitiek van het Koninkrijk der Nederlanden
van 1923 tot en met 1938, samengesteld door een groep medewerkers van het N.E.I.,
onder leiding van Prof. Mr. P. Lieftinck (f 2,10)*
29. Dr. A. WINSEMIUS
Economische aspecten der internationale migratie (f 2,10)*
30. Dr. H. M. H. A. VAN DER VALK
Egalisatiefondsen en monetaire politiek in Engeland, Nederland en de Vereenigde Staten
(derde gewijzigde druk) (f 2,10)*
31. M. J. SCHUT
Tinrestrictie en tinprijs (f 1,55)*
32. Dr. J. R. A. BUNING
De beleggingen der bijzondere spaarbanken in Nederland (f 3,65)*

Uitgave: De Erven F. Bohn N.V. Haarlem

Verkrijgbaar in den boekhandel